

پیشه‌گیری و پیشه‌دهستیه‌کانی که‌رکوک (1975-1958)

OPEN ACCESS

*Corresponding author

Dilshad Mahmoud Abdulrahman
dilshad.m.a@su.edu.krd

اسعد صالح عبدالله / به‌شی میژوو، کولێژی ئاداب، زانکۆی سه‌لاحه‌ددین-هه‌ولێر، هه‌ریمی کوردستان، عێراق.
دێشاد محمود عبدالرحمن / به‌شی میژوو، کولێژی ئاداب، زانکۆی سه‌لاحه‌ددین-هه‌ولێر، هه‌ریمی کوردستان، عێراق

RECEIVED :21 /06/2025

ACCEPTED :21/07/ 2025

PUBLISHED :15/10/ 2025

پوخته

پیشه‌گیریه‌کانی که‌رکوک خودان میژووێکی که‌وناران، هاوشانی که‌رتە ئابوورییه‌کانی دیکه، پۆلیکی گرنگیان له ئابووری که‌رکوکدا هه‌بووه، به‌ره‌مه‌کانیان به‌ نرخیکی هه‌رزان، پینداویستیه‌ بنه‌په‌تیه‌کانی دانیشتوانیان پڕکردووه‌ته‌وه، له هه‌مان کاتیشدا سه‌رچاوه‌ی بژیوی ژیان بووه بۆ ژماره‌یه‌کی دیکه‌ی دانیشتوان. گرفتێ گه‌وره‌ی توێژینه‌وه‌ بریتی بوو له نه‌بوونی ئه‌رشیقی تایبه‌ت به‌م بابته‌، هه‌روه‌ها نه‌مان و له‌ناوچوونی به‌شیکی زۆری پیشه‌وه‌رییه‌کان و کۆچی دوايیکردنی ژماره‌یه‌کی زۆری پیشه‌وه‌ره‌کان و ئاماده‌نه‌بوونی خێزان و که‌س و کاریان بۆ لێدوان له‌باره‌یان. توێژینه‌وه‌که‌ پشتی به‌ رێبازی په‌سنی (وه‌سفی) به‌ستوه، هاوکات به‌ گوێره‌ی پنیویست سوود له‌ رێبازی پاره‌کاری وه‌رگیراوه.

ئامانجی توێژینه‌وه‌که‌ بریتیه‌ له‌ گرنگیان به‌ میژوویی ئابووری که‌رکوک و زه‌فکردنه‌وه‌ی کاری پیشه‌گیری و خستنه‌پووی هۆکاره‌ کاریگه‌ره‌کان له‌سه‌ر پیشه‌گیری و پیشه‌ده‌ستیه‌کانی که‌رکوک له‌ سالانی (1975-1958) دا. بۆ ئه‌م مه‌به‌سته‌ توێژینه‌وه‌که‌ کۆمه‌لیک سه‌رچاوه‌ی زانستی و تایبه‌تمه‌ندی تیندا به‌کاره‌ینراوه، هاوکات چه‌ندان دیدار و چاوپێکه‌وتن له‌گه‌ڵ پیشه‌وه‌ره‌کان ئه‌نجامدراوه. له‌ ئه‌نجامی توێژینه‌وه‌دا ده‌رکه‌وتوه‌ که‌ هه‌لکه‌وته‌ی جوگرافی ناوچه‌که‌ و بوونی کۆمپانیای نه‌وت (IPC)، دوو هۆکاری به‌رمین بوونه بۆ بره‌ودان و به‌رده‌وامیدان به‌ هه‌ندیک له‌ پیشه‌گیریه‌کان.

وشه‌ سه‌ره‌کییه‌کان:

پیشه‌گیری،

پیشه‌ی ده‌ستی،

که‌رکوک،

میژوو.

About the Journal

Zanco Journal of Humanity Sciences (ZJHS) is an international, multi-disciplinary, peer-reviewed, double-blind and open-access journal that enhances research in all fields of basic and applied sciences through the publication of high-quality articles that describe significant and novel works; and advance knowledge in a diversity of scientific fields. <https://zancojournal.su.edu.krd/index.php/JAHS/about>

1- پيشه‌کى:

که رکوک به هوى فرچه‌شنى پیکهاته ئایینی و نه‌تو‌ه‌بیه‌کەى، هر له کۆنه‌وه به‌وه ناسراوه که خاوه‌نى پيشه‌ى ده‌ستى جۆراو‌جۆر بووه، به‌شیک له و پيشانه بۆ پرکردنه‌وه‌ى پيداويستى دانىشتوان پەيدا‌بوونه و به‌ره‌مى بىرکرنه‌وه و داھيتانى نيوخۆى بووه، به‌شیکى دیکه‌ش له رېگه‌ى ئالوگۆرى بازرگانی و تیکه‌لاوبوونيان له‌گه‌ل ناوچه‌کانى دیکه‌ فیزی بوونه و دواتر په‌ره‌يان پیدراوه، له سۆنگه‌ى باه‌خى به‌ره‌مه‌کانيان، پيشه‌گه‌ریه‌کان بوونه‌ته يه‌کىک له چالاکیه ئابووریه بنه‌ره‌تیه‌کانى دانىشتوان. ئەو پيشه‌گه‌ریه‌کان رۆلى به‌رچاویان هه‌بووه له به‌هيزکردنى ژیرخانى ئابووریى ناوچه‌که، پيشه‌وه‌ره‌کان کالا و پيداويستى هه‌مه‌چه‌شيان، به‌ نرخیکى گونجاو، بۆ دانىشتوان دا‌بىنکردوه.

1.1 گرنگی توێژینه‌وه‌که:

توێژینه‌وه‌که له رېگه‌ى به‌لگه‌نامه و سه‌رچاوه‌ى زانستیه‌وه لای له پيشه‌گه‌رى و پيشه‌ ده‌ستیه‌کانى که رکوک کردووه‌ته‌وه، توێژینه‌وه‌که يه‌که‌م کارى زانستى و مێژووییە دەر‌باره‌ى پيشه‌گه‌رى و هۆکاره کارىگه‌ره‌کانى سه‌ر پيشه‌گه‌رى له که رکوک له و ماوه مێژووییە ديارىکراوه‌دا (1958-1975) ئە‌نجام ده‌دریت.

1.2 ئامانجى توێژینه‌وه‌که:

ئامانج له نووسینی ئەم بابته سه‌ره‌رای گرنگیدان به مێژوویی ئابووریی که رکوک به تايه‌تى و ناوچه‌که به گشتیه، بریتیه له خستنه‌رووى لایه‌نیکى گرنگى کارى پيشه‌گه‌رى و هۆکاره کارىگه‌ره‌کانه له سه‌ر پيشه‌ ده‌ستیه‌کانى که رکوک له سالانى (1958-1975).

1.3 میتۆدى توێژینه‌وه‌که:

له‌م توێژینه‌وه‌یه‌دا، به هوى سروشتى تايه‌تى بابته‌که، که به‌شیکى به‌رچاوى مه‌یدانیه و بریتیه له چاوپیکه‌وتن و دیمان له‌گه‌ل پيشه‌وه‌ره‌کان، زۆرتر پشت به ريبازى توێژینه‌وه‌ى مێژوویی په‌سنى (وه‌سفى) به‌ستراوه. هه‌روه‌ها ريبازى راقه‌کارى به گۆيره‌ى پيوست به‌کاره‌ينراوه.

1.4 پیکهاته‌ى توێژینه‌وه‌:

توێژینه‌وه‌که له‌م پيشه‌کيه و دوو ته‌وه‌رى سه‌ره‌کى و ئە‌نجام پیکه‌اتوه. ته‌وه‌رى يه‌که‌م تايه‌ته‌کراوه بۆ باسى پيشه‌گه‌رى و پيشه‌ ده‌ستیه‌کانى که رکوک له ماوه‌ى ديارىکراوى توێژینه‌وه (1958-1975). ته‌وه‌رى دووه‌ميش ته‌رخانکراوه بۆ باسى هۆکاره کارىگه‌ره‌کانى سه‌ر پيشه‌گه‌رى و پيشه‌ ده‌ستیه‌کانى که رکوک له و ماوه مێژووییە‌دا. له کۆتاييشدا پوخته‌ى ئە‌نجامگيريه‌کانى توێژینه‌وه خراونه‌ته‌روو.

2- پيشه‌گه‌رى و پيشه‌ ده‌ستیه‌کانى که رکوک (1958-1975):

يه‌کىک له چالاکیه ئابووریه‌کانى که رکوک بواری پيشه‌ ده‌ستیه‌کان⁽¹⁾ بووه، که رکوک هر له کۆنه‌وه مه‌له‌ندىکى گرنگى کارى ده‌ستى و پيشه‌گه‌رى بووه له ناوچه‌که‌دا، له هه‌مان کاتدا پيشه‌وه‌ره‌کانيش توێژیکى ديارى نيو کۆمه‌لگه بوون، به‌ره‌مه‌کانيشيان له لایه‌ن خه‌لکى شار و ناوچه‌کانى ده‌وروبه‌رى که رکوک خواستى زۆرى له سه‌ر بووه (عه‌بدولرهمان، 2019: 241-242). پيشه‌ ده‌ستیه‌کان رۆلىکى کارايان له ئابووریی که رکوکدا هه‌بووه، چونکه ئامرازیک بووه بۆ دا‌بىنکردنى پيداويستیه‌کانى خه‌لک، ئە‌ویش به فه‌راهه‌مکردنى چه‌ندان جۆرى کالا و که‌لوپه‌ل به نرخیکى هه‌رزان، که له‌گه‌ل بژيوى زۆربه‌ى دانىشتوان گونجاو بووه، له هه‌مان کاتيشدا ژماره‌يه‌کى زۆر له که‌سانى به‌هره‌مند و کارامه ژيانيان په‌يوه‌ست بووه به يه‌کىک له پيشه‌کان (خسباک، 1973: 475).

له که رکوکدا چه‌ندین جۆرى پيشه‌ى ده‌ستى هه‌بوون، ئە‌و پيشانه خودان مێژووى کۆن بوون، وه‌ک پيشه‌کانى: ئاسنگه‌رى (دامرچلر)، کوره‌چى، بۆيه‌سازى (خومچى)، چه‌خماخسازى (چه‌قماچى)، زيوگه‌رى (قه‌يومچى)، ره‌ژووچى، سه‌عاتچى، هه‌لللاجى، رستن و چنين، مسگه‌رى (قزانچيلر)، کورتاندرووى (پالانچيلر)، سابوونچى، نه‌قاشى، قايه‌چى، سه‌راجى، ناله‌ندى، گۆزه‌چى، دارتاشى، به‌رگدرووى، پيلاوسازى، پينه‌دۆزى، قازانچى، سيلچى، سه‌رتاشى (به‌ربه‌ر)، به‌ننايى و...هتد (ضابط، 1961: 95-104). به گۆيره‌ى ئاماره‌کانى سه‌رده‌مى پاشايه‌تى ژماره‌يه‌کى زۆر پيشه‌گه‌ر له

که رکوک هه بوون، بۆ نمونه به پپی سه رژمیری دانیشتوان (۱۹۴۷)، ته نیا له نیو شاری که رکوکدا زیاتر له (۶۶۲۱) پیشه گه ری بی ناویشانی پیشه یی و پیشه گه ری هه مه چه شنه بوونیان هه بووه (عه بدولر حمان، ۲۰۱۹: ۲۵۲). به لام به گویره ی سه رژمیری گشتیی دانیشتوان (۱۹۵۷)، ژماره ی ئه و پیشه گه رانه ی له هیچ یه کیک له پیشه گه رییه کان هه ژماره کران یان نه زانراون زور زیاد ی کردوه، به جوړیک ژماره یان (۱۰۵۱۸۵) که س بووه، له و ژماره ییه ش (۷۴۹۳۰) که سیان له ره گه زی می بوونه (المجموعه الاحصائیة لتسجيل عام ۱۹۵۷، ۱۹۵۸: ۲۱۶-۲۲۵). له ماوه ی دیاریکراوی توژیینه وه که دا، له که رکوک چه ندین پیشه گه ری جوړاوجور بوونیان هه بووه:

2. 1 پیشه ی ئاسنگه ری:

ئه م پیشه یه له سه ره تادا له که رکوک به ربلاونه بووه، له بهر ئه وه ی که رهسته ی به کارهینانی دیاریکراو بووه له ژپانی رۆژانه ی خه لکی شارد، بۆیه ئه م پیشه یه گونجاو بووه له گه ل ئه و که ره ستانه ی که به شیک ی زوری خه لکی گونده کان به کاریان هیناوه، له کاری کیتلان و توکردندا، هه رچه نده له دوا ی سالانی په نجاکانی سه ده ی بیسته م پیشه ی ئاسنگه ری له که رکوک گه شه ی سه ندوه، جگه له که رهسته و پیداو یستی کشتوکالی، بوارهکانی دیکه ی ژپانی له خو گرتیوو، له نیویاندا دروستکردنی ده رگا و په نجه ره ی ئاسن، که پیشتر له دار دروست کرابوون (سعید، ۲۰۱۲: ۲۴۵). ئاسنگه ره کان جوړه ها ئامیری کشتوکالییان دروستکردوه، وهک: (جه نجه ر، گاسن، بیور، ته ورداس، داسوولکه، خاکه ناس، داس، ته ور، قازمه، نالی ئه سپ، بزمار و... تاد) (سالج، ۲۰۱۳: ۶۹-۷۲؛ شه ریف، ۲۰۲۵/۴/۹)، جگه له که رهسته و که لوپه لی کشتوکالی، ئاسنگه ره کان چه ندین که رهسته ی دیکه ی ناژه لی و پیداو یستی رۆژانه ی خه لکیان دروستکردوه، وهک: (حه وجوش، ته رازوو، قه یجی (مه قه س)، کللی و کوم، که ردوو (جوړیک بووه له خاکه ناس)، دره وشه (سووژن)، قولوی حه مالی، سندان، زنجیر، مه ره غان (مه له غان)، قیمه کیش (چه په چاغ)، ناوله په، زری (قه لغان)، کولی ئاسنین، سی گاسن، پینچ گاسن، پاچ، ته له، ره شمه (هاوسار)، میخسکه (مه ره بند)، لغاو (ئه خاو)، قفل، میخ، ده رگا و په نجه ره و... هتد) (کاکه یی، ۲۰۲۳: ۲۵۰-۲۵۱).

مسته فا محمه د شه ریف که ئاسنگه ریکی دیرینی شاری که رکوک ده لیت: ئاسنگه ره کان به هو ی جو شدان ی ئاگری نیو کووره وه ئاسنه کانیان گه رم ده کرد و پاشان ده ریان ده هینا و به چه کوش لینیان ده دا تا کو ئه و شیوه و ئامیره ی مه به ستیان بووه دروستیان کردوه، ئه م پیشه یه پیویستی به وزه و ماندوو بوون و ئارامگرییه کی زور هه بوو، له هه ر کووره یه کی ئاسن جگه له وهستا، چوار که س کاریان تیداده کرد، کرپی رۆژانه ی خه لفه ی کووره له سالانی شه سه ته کاندای له نیوان (۴۰۰ - ۵۰۰) فلس بوو، واته (۱۰) دره م، به لام کرپی شاگردی کووره (۱۵۰) فلس بوو، واته (۳ دره م)، دواتر له سالی ۱۹۷۰ به دواوه کرپی خه لفه ی کووره بوو به (۵ دینار)، هه ندی جاریش به ده م ئیشکرده وه گورانیمان ده گوت (شه ریف، ۲۰۲۵/۴/۹). ئاسنگه رانی که رکوک بازاری تاییه تی خو یان هه بووه، له دامینی قه لای که رکوک که به بازاری ئاسنگه ران ناسراو بووه، له که رکوک کومه لیک وه ستای لیها توو له پیشه ی ئاسنگه ریدا ناوبانگیان ده رکردبوو، که جگه له ئامیری کشتوکالی گه لیک که لوپه لی ناومالیشیان دروستکردوه، له ئاسنگه ره دیارهکانی ماوه ی توژیینه وه که له بازاری ئاسنگه رانی که رکوک بریتیبوون له: (عه بدولوا حید هه سه ن جاف، سه یید محیدین عه بدولر حمان جه باری، فه یزوللا محمه د مه حمود، حوسین سه عید مه عرف، مسته فا محمه د شه ریف سیامه نسووری، سابیر سالج خه نجه رچی (۱۹۹۸-۱۹۲۵)، که مال مسته فا ئه حمه د خه نجه رچی، ته حسین حوسین به یاتی (۱۹۳۰-۲۰۰۵)، نووره دین محمه د علی هه سه ن ساری که هیه (۱۹۲۶-۱۹۹۷)، سه لاج محمه د ئه حمه د، ئه حمه د شوکر عه بدولر حمان (۱۹۳۶-۲۰۰۹)، وه هاب ئه حمه د محیدین و چه ندانی دیکه) که ژماره یان (۹۳) ئاسنگه ر بووه (کاکه یی، ۲۰۲۳: ۲۴۵-۲۵۳؛ سعید، ۲۰۱۲: ۲۴۵-۲۵۳)، هه روه ها له گه ره کی شو رجه (قادر ره شید محمه د) دوکانی ئاسنگه ری هه بووه (عه زین، ۲۰۲۰: ۹۹). شانبه شانی پیشه ی ئاسنگه ری، پیشه یه کی دیکه ی نزیک له ئاسنگه ری له ماوه ی توژیینه وه که دا به ربلاو بووه له که رکوک، ئه ویش پیشه ی دروستکردن و تیژکردنه وه ی چه قو و خه نجه ر بووه له شاره که دا، وه ستا دیارهکانی ئه م پیشه یه له بازاری ئاسنگه ران ئه مانه بوون: (مسته فا پاچاچی، حاجی سالج خه نجه رچی، نامیق خه نجه رچی، شیخ موکه ره م ته حسین

خه‌نجه‌رچی، عیزه‌ددین چه‌قوچی، خالد خه‌لیل خه‌نجه‌رچی، سابیر سالح ناسراو به (سابیری خه‌نجه‌رچی گه‌وره، سابیر خدر ناسراو به (سابیری خه‌نجه‌رچی بچووک)، بورهان حاجی سابیر خه‌نجه‌رچی) و چه‌ندانای دیکه (کاکه‌یی، ۲۰۲۳: ۲۵۴). کامیل سابیر سالح که به وه‌ستا کامیل قه‌له‌نچی ناسراوه، ده‌لایت: وه‌ستا‌کانی ئه‌م پیشه‌یه که‌ره‌سته‌ی وه‌ک: (خه‌نجه‌ر، شمشیر، قامه (له شمشیر بچووک‌تره‌و له خه‌نجه‌ر گه‌وره‌تره)، چاری (بو لیکردنه‌وه‌ی خوری مه‌ر به‌کاره‌اتوه‌ه)، چه‌قو‌یان دروستکردوه، ئه‌و ئامرازانه‌ی له‌و پیشه‌یه‌دا به‌کاره‌اتون بریتیبون له: (چه‌کوش و پلاسی گه‌وره و زندان-ئاسن)، هاوکات رۆژانه‌ی شاگردی چه‌قوتیزکه‌ره‌وه له سالانی (۱۹۶۰ - ۱۹۷۰) له نیوان (۵۰۰ - ۷۵۰) فلس بووه، واته ۱۵ دره‌م، به‌لام دواتر له سالی ۱۹۷۵ رۆژانه‌ی شاگرد بووه‌ته یه‌ک دینار، سه‌باره‌ت به‌ نرخ‌ی خه‌نجه‌ری ئاسایی له نیوان (۱.۵ - ۲) دینار بووه، به‌لام خه‌نجه‌ری ده‌بان (به نه‌خش و نیگار) نرخه‌که‌ی له نیوان (۵ - ۱۰) دینار بووه، خه‌نجه‌ری ده‌بان و شمشیر زیده‌تر سه‌رۆک هۆز و ده‌وله‌مهنده‌کان به‌رادانیان داوه، له‌به‌ر گرانی نرخه‌که‌ی، که‌سانی که‌مه‌درامه‌ت خه‌نجه‌ری ئاساییان به‌رادان داوه، به‌ده‌ر له شاری که‌رکووک، له قه‌زاکانی دیکه‌ی که‌رکووکیش له: (دووزخورماتوو، چه‌مه‌مال، کفری، که‌لار) پیشه‌ی چه‌قو و خه‌نجه‌رچی هه‌بووه (سابیر، ۲۰۲۵/۴/۹).

2.2. پیشه‌ی به‌رگدروویی:

یه‌کیک له پیشه‌ باوه‌کانی نیو شاری که‌رکووک به‌رگدروویی بووه، ده‌سته‌یه‌ک له به‌رگدروویی کارامه له شاردا هه‌بوون، که به به‌رده‌وامی پیداو‌یستی جلوه‌رگیان بو خه‌لک دووریوه، وه‌ک جووره‌کانی: (که‌وا و سه‌لته، که‌وا و چاکه‌ت، کورته‌ک، مورادخانی و ستارخانی، شه‌روال، ده‌ری، کراس، فه‌قیانه، پشتین، کلاو، مشکی و جه‌مه‌دانی، عه‌با، رانک و چۆغه)، ئه‌م جووره جلوه‌رگانه زیاتر پۆشاک‌ی پیاوانی کورد بووه له شاری که‌رکووکدا، هه‌رچی شیوه جلوه‌رگی پیاوانی تورکمانه، هاوشیوه‌ی کورد که‌وا و سه‌لته‌یان پۆشیوه و جه‌مه‌دانیان له‌سه‌ر ناوه، به‌لام جلوه‌رگی میلیلی تورکمانه‌کانی شاری که‌رکووک زیاتر بریتیبوو له دیشداشه (جلباب) و زه‌بون، به‌لام پۆشاک‌ی میلیلی پیاوانی عه‌ره‌بی شاری که‌رکووک بریتیبوو له دیشداشه و عه‌گال و کۆفی، هه‌رچی شیوه جلوه‌رگی کلدانه‌کان بو، ئه‌وا تیکه‌له‌یه‌ک بو له ده‌ستووره‌کانی پۆشاک‌ی کوردی و تورکمانی و عه‌ره‌بی و دانیشتوانی عیراق (مه‌مه‌د، ۲۰۲۳: ۹۰-۹۲؛ عه‌بدولرهمان، ۲۰۱۹: ۴۴۱-۴۴۶؛ پشده‌ری، ۲۰۲۵/۴/۹). به‌هۆی پیکه‌اته‌ی جیاوازی نه‌ته‌وه‌یی و ئایینی له شاری که‌رکووکدا، به‌رگدرووه‌کانیش به‌ پیتی خواست و داواکاری خه‌لکی شاره‌که جلوه‌رگی هه‌مه‌ جووریان دووریوه.

به‌رگدرووه به‌ناوبانگه‌کانی گه‌ره‌کی (قۆریه) و بازاری قه‌یسه‌ری شاری که‌رکووک له ماوه‌ی توێژینه‌وه‌که‌دا، بریتیبون له: (سالح ئه‌حمه‌د مورته‌زا دیمه‌شقی (۱۹۱۸-۱۹۹۰)، ناسیح سه‌عید عه‌لی ته‌رزی (۱۹۴۲-۲۰۱۱)، ئیسماعیل مسته‌فا ته‌ها به‌یره‌قدار، ئه‌حمه‌د یه‌لماز مه‌حمود (۱۹۰۳-۱۹۸۲)، نافع عه‌لی مه‌ردان نوری ته‌رزی، حاجی جه‌عفر خه‌یات (۱۹۳۰-۲۰۰۳)، نوره‌ددین ئه‌حمه‌د توفیق به‌گ، نوره‌ددین سالح خه‌یات (۱۹۳۰-۱۹۷۸)، عه‌لی حوسین داود چه‌خماچی، جه‌مال عه‌زیز خه‌یات، هه‌سه‌ن ره‌فیق لوتف الله، نازم عومر محیدین خه‌یات) (سعید، ۲۰۱۲: ۳۰۳-۳۱۴)، ژماره‌ی به‌رگدرووه‌کانی که‌رکووک له‌و ماوه‌ میژوویییه‌دا (۱۲۰) به‌رگدروو بووه (کاکه‌یی، ۲۰۲۳: ۳۰۰-۳۰۳).

هاوشانی به‌رگدروویی پیاوان، به‌رگدروویی ژنانیش له‌و سه‌رده‌مه‌دا له که‌رکووک هه‌بووه، وه‌ک: (مه‌ریه‌می به‌رگدروو)، که له مالی خۆی له‌سه‌ر قه‌لا له سالانی شه‌سته‌کاندا کاری کردوه، هه‌روه‌ها (زاهیه قاسم، ئوم نه‌هیه) له مالی خۆی له‌سه‌ر قه‌لا کاری به‌رگدروویی کردوه، جگه له‌م دوو ئافه‌ره‌ته، (له‌یلا مه‌لا عه‌بود) کچی قورئانخوین (مه‌لا عه‌بود) له بازاری گه‌وره‌ی که‌رکووک کاری به‌رگدروویی کردوه (عه‌زیز، ۲۰۲۰: ۹۵). سه‌باره‌ت به‌ نرخ‌ی جلوه‌رگ دوورینی پیاوان: "له شه‌سته‌کاندا جلی کوردی به‌ دوو دینار و دواپی به‌ سنی دینار ئه‌دورا" (عه‌زیز، ۲۰۲۰: ۹۵). هه‌روه‌ها به‌رگدروویییه‌کی دیکه به‌ ناوی عاسی عه‌لی حاجی شه‌مه، سه‌باره‌ت به‌ نرخ‌ی دوورینی که‌واپی پیاوان و ژنان ده‌لایت: که‌واپی پیاوان به‌ (۲) دینارمان ده‌دووری، هاوکات که‌واپی ژنانیش به‌ (1,250) فلس ده‌مان دووری، سه‌باره‌ت به‌ رۆژانه‌ی شاگردی به‌رگدرووش له شه‌سته‌کاندا، ناوبراو ده‌لایت: رۆژانه‌ی شاگرد (۱۰۰) فلس بو، واته (۲) دره‌م، به‌لام له سالی ۱۹۷۰ به‌ دواوه، رۆژانه‌یان زیادیکردوه بو (۲۵۰) فلس، واته (۵) دره‌م، ناوبراو زیاتر له‌سه‌ری ده‌رواوه

دهلیت: جلوه‌رگمان بۆ خه‌لکی ديهاته‌کان به قهرز ده‌دووری، کاتی به‌روبوومی کشتوکالی و ناژه‌لارییان ده‌فروشت، ئینجا پاره‌ی دوورینی جلوه‌رگیان به ئیمه‌ده‌دا، هه‌روه‌ها ناژه‌لاره‌کان و تیرای دوورینی جلوه‌رگ بۆ مناله‌کانیان، سالی دوو ده‌سته‌ جلیان بۆ شوانه‌کانیان به پادان داوه له هه‌ردوو وهرزی به‌هار و پاییزدا(پشده‌ری، ۲۰۲۵/۴/۹).

2.3 پیشه‌ی دارتاشی:

پیشه‌یه‌کی گرنج بووه له‌نیو شاری که‌رکووکدا، ئەم پیشه‌یه‌ی زۆرتر تاییه‌ت بووه به دروستکردنی که‌لوپه‌لی ناومال و که‌ره‌سته‌ی کشتوکالی، وه‌ک: (ده‌رگا، په‌نجه‌ره، کورسی، میزی دار، په‌یژه‌ی دار و... هتد)، هه‌روه‌ها دروستکردنی چه‌ندین ئامرازی کشتوکالی، وه‌ک: (جه‌نجه‌ر، کلکه‌بیر، کلکه‌داس، کلکه‌تور، هه‌وجار، پیمه‌ره، شه‌غره، شه‌نه، بیور، قوره‌مه، نیله، مژان، هه‌په، فرینک، ویزه، که‌له‌مه)(سالح، ۲۰۱۳: ۲۱۸-۲۱۹)، له‌گه‌ل چه‌ندین که‌لوپه‌لی تاییه‌ت به نان دروستکردن، وه‌ک: (تیرۆک، ناوبریشک، خوانه، بیژه‌نگ، هیزه‌نگ)، هه‌روه‌ها دارتاشه‌کان لانک (بیشکه) و یاری مندالانیان له جۆری ره‌وپه‌وه و جۆلانه دروستکردووه (عه‌زین، ۲۰۲۰: ۹۴)، نه‌جمه‌ددین محمه‌د عه‌لی که دارتاشیکی دیاری ئه‌و سه‌رده‌مه بووه، ده‌لیت: زیاتر (دارتوو، دارچنار، داربه‌روو، داربی، دارگوپز) به‌کارهاتوووه بۆ دارتاشی، بۆ برینه‌وه‌ی داره‌کانیش سوود له مه‌کینه‌ی کاره‌بایی وه‌رده‌گیرا، که له کۆتایی سالانی په‌نجاکاندا دارفروشه‌مه‌سیحیه‌کان هیناویانه بۆ که‌رکووک و به کرێ داویانه به دارتاشه‌کان بۆ ماوه‌یه‌کی دیاریکراو(عه‌لی، ۲۰۲۵/۴/۹). هه‌روه‌ها هه‌ندیک له دارتاشه‌کان جۆره که‌نتۆریکیان دروستکردووه که به (سندوق) ناسراو بووه، له‌لای پیشه‌وه‌ی جامداربووه، وینه‌ی بوراق و شیر یا که‌و یا گۆل و دار و دره‌ختی له‌سه‌ر نه‌خشیندراوه، به‌ره‌نگی سورمه‌یی بۆیاغ ده‌کران، دواتر ره‌نگی دیکه‌یان بۆ به‌کارهیناوه، وه‌ک سوور و زه‌رد و په‌میی و سه‌وز، له ناوه‌راستیدا ده‌رگایه‌کی هه‌بوو بۆ کرانه‌وه، بۆ ئه‌وه‌ی که‌لوپه‌ل و پینداواستی دیکه له‌ناو سندوقه‌که هه‌لبگیریت، له‌سه‌ر سندوقه‌که‌ش پینخه‌ف دانراوه، ئەم سندوقه پینان ده‌ووت (سه‌ندوقی ئاگر بارانه)، دریزیه‌که‌ی (۱۲۰سم) و به‌ریزه‌که‌شی (۷۸سم) بووه، ته‌نیا ده‌وله‌مه‌نده‌کان توانای کرینی ئەم سندوقه‌یان هه‌بووه، هه‌رچی هه‌ژاره‌کان بوون، سه‌ندوقه نه‌خشداره ساده‌کانیان به هه‌رزان ده‌کرێ(کاکه‌یی، ۲۰۲۳: ۱۹۷). هه‌ندیک له قه‌ره‌جه‌کانی^(۲) که‌رکووکیش به پیشه‌ی دارتاشیه‌وه خه‌ریک بوون، که سالانه بۆ ماوه‌ی چه‌ند رۆژیک چوونه‌ته گونده‌کان خیه‌وتیان هه‌لداوه و که‌لوپه‌لی وه‌ک: (چه‌کوش، گان، مشار، ته‌شی و... هتد) و که‌لوپه‌لی نان دروستکردنیان به خه‌لک فروشتوووه(عه‌لی، ۲۰۲۵/۴/۹).

دارتاشه‌کانی که‌رکووک جگه له‌م که‌لوپه‌لانه‌ی ناومان هینان، چه‌ندین که‌لوپه‌لی دیکه‌یان دروستکردووه، وه‌ک: (ره‌ف) (ره‌فه)، که‌وچکار(قاشوان)، سه‌نوقچه(ئه‌شته‌رخان)، ئاوینه، ئەسه‌که‌میلی بووک، که‌ژاوه، جۆلانه، شه‌قل(شقل)، هه‌زارپیشه، دنگ(سندۆل)، که‌مان چه‌که‌ی هه‌لاجی، گلاکوت (دیره‌چ)، میکوت(کوتک)، ته‌خته‌به‌ن(چوارپایه)، داره‌ته‌رم، تاته‌شۆر، مالبخ، مه‌حمه‌ل، داربیره، ده‌سه‌خورد(داردۆژه‌نگ)، ناونیزک (لۆله‌پ)، ئەسه‌په‌ره، به‌فرمال(شه‌پالوخ)، خشت بر، میخی ره‌شمال، میخی دیوار و... هتد)، دارتاشه‌کانی که‌رکووک ژماره‌یان له (۱۰۰) پیشه‌وه‌ر زیاتر بووه، که له‌گه‌ره‌که جۆربه‌جۆره‌کانی ناو شار دوکانی دارتاشیه‌یان هه‌بووه (سعید، 2012، ج ۱، ص ۳۳۰-۳۴۷). سه‌باره‌ت به رۆژانه‌ی شاگردی دارتاشی، له سالی ۱۹۶۷ هه‌فتانه (۲،۵۰۰) فلسی پیندراوه، واته (دوو دینار و نیو)، به‌لام له سه‌ره‌تای هه‌فتا‌کانه‌وه هه‌فتانه‌که‌ی زیاد بووه بۆ (۳ دینار)(عه‌لی، ۲۰۲۵/۴/۹).

2.4 پیشه‌ی مسگه‌ری (قازان پاکه‌ره‌وه، سه‌فارچی):

پیشه‌یه‌کی زۆر کۆنه و له دیر زه‌مانه‌وه هه‌بووه، کاری ئەمانه دروستکردن و سپیکردنه‌وه‌ی پینداویستیه‌کانی ناومال بووه، که له مس دروست ده‌کران، وه‌ک: (قاپ، سینی، مه‌نجه‌ل(قازان)، ته‌شت، ملاک، که‌وگیر، ده‌ستشۆر، مه‌سینه و... هتد)، زۆربه‌ی مسگه‌ره‌کانی نیوشاری که‌رکووک کورد و تورکمان بوون(شکور، ۲۰۱۳: ۱۸۴). پینویست بوو ئەم پیشه‌وه‌رانه سالانه جاریک کاری سپیکردنه‌وه بۆ ئه‌و که‌لوپه‌لانه بکه‌ن که بۆ چیشتلینان به‌کار ده‌هیندران، چونکه به‌هۆی به‌کارهینانیان ره‌ش ده‌بوون، ئەگه‌ر پاک نه‌کرابانه‌وه ره‌نگی چیشتی ده‌گۆری و خوارده‌که تیکه‌چوو، ژماره‌یه‌ک له

مسگه رهکان له ههردوو وهرزی بههار و پاییزدا سهردانی گوندهکانیان دهکرد و قاپ و قاچاخی مالانیان سپی دهکردوه(چنارانی، ۲۰۰۹: ۸۸). پیشهوهرانی ئەم پیشهیه بازاریکی تایبەت به خویان ههبووه، که دهکەوتە دامینی قەلای کهرکوک بهرانبهردی بهردینی کون(پردی شهیدان)(الجاف، ۱۹۹۸: ۵۴؛ شکور، ۲۰۱۳: ۱۸۴).

له دواى کودەتای (۱۴)ی تەمموزی ۱۹۵۸، قاپ و قاچاخی دروستکراو له شووشه و فافۆن و ئیستیل و فەخفوری شوینی مسی گرتەوه، به تایبەتی له نیوهندی شاری کهرکوک و هەندیک له قەزا و شارۆچکەکاندا، بهلام له گەڵ ئەوهشدا له هەندیک ناوچهی کهرکوک، به تایبەتیش له دێهاتهکاندا کهلوپەلی له مس دروستکراو بهکاردهات، بهلام بهرپێژهیهکی کهتر، له ماوهی توێژینهوهکهدا کۆنترین مسگه رهکانی کهرکوک ئەمانه بوون: (سهید له تیف محهمەد عەبدوڵلا بهرزنجی، سهید محهمەد عەبدوڵلا زهینهل(۱۹۳۱-۱۹۹۹)، ئەنۆهر خەلیل ئیبراهیم، رهشید ئەحمەد، محهمەد ئەمین عەبدوڵلا) و چەندانی دیکە(سعید، 2012، ج ۱: ص ۲۵۶-۲۶۹؛ کاکهیی، 2023: ل 230-240).

هەرچی تەنەکه چیهکانیش بوون شارەزابوون له دروستکردنی هەندیک پێداویستی نیۆمال، وهک: (کهندو، بهرمیل، سهتل تەشت، بیلچه، رههتی، قەعدە، منال، سوپای دار، تەنەکهی نەوت). له گەرەکی شوڕجهی کهرکوک دوو تەنەکهچی بهناوبانگ ههبوون به ناوهکانی: عوسمان محهمەد مهعرووف و یاسین فەقی محهمەد(عەزیز، ۲۰۲۰: ۹۴).

2. 5 پیشه‌ی گۆزه‌سازی (کووره‌چی):

گۆزه‌سازی پیشه‌یه‌کی دیکه‌ی خه‌لکی کهرکوک بوو، ئەم پیشه‌یه‌ی میژوویه‌کی کۆنی هه‌یه(العباسی، ۲۰۰۵: ۱۱۲)، ئەو جوهره‌ گله‌ی که له کهرکوک و ده‌ورو به‌ری هه‌بووه یارمه‌تیده‌ر بووه بۆ ده‌رکه‌وتنی ئەم پیشه‌یه‌ و تا ئیستاش ماوه‌تەوه، به تایبەتی له‌ناو چەند بنه‌ماله‌یه‌که‌دا زیاتر سه‌رقالی دروستکردنی تەنوووری قورن، به‌ دیاریکراویش له‌ شارۆچکه‌ی پردی و قەزای دووزخورماتوو، خانه‌واده‌یه‌کی کاکه‌یی له‌ناو خه‌لکیدا ناسراون به (گۆزه‌چیه‌کان)، که که‌ره‌سته‌ی تەنووور و گۆزه و کوپه و شه‌ربه‌ی ئاو و کاسه و که‌ویلی له‌ قورپی سو‌روه‌ه‌کراوی کووره‌یان دروستکردوه(ئینسکلۆپیدیای کهرکوک، 2023، ب: ۶؛ ل ۱۷۷؛ س‌اله‌یی، ۲۰۱۴: ل ۱۰۶). کارامه‌یی و شاره‌زایی گۆزه‌چیه‌کانی کهرکوک سه‌رنجی بیانیه‌کانیشی راکێش‌اوه، له‌ نیویاندا (لیژه‌ک ژینگه‌ی) له‌م باره‌یه‌وه نووسیه‌یه‌تی: "گۆزه‌چیه‌کان جه‌ره‌ی (شه‌ربه‌ی) زۆر گه‌ره‌ی ئاو دروست ده‌کەن که هەندیک جار (۱۰-۲۰) لیتر ئاو ده‌گرن.. گۆزه‌چیه‌کان جگه له شه‌ربه‌ی ئاو (تەندوووری) گه‌وره‌ش.. دروست" ده‌کەن (ژینگه‌ی، ۱۹۹۹: ۱۴۰-۱۴۱).

کووره‌چیه‌کان بۆ به‌ره‌مه‌بنانی که‌رپوچ خشتیان له‌ قور دروستکردوه و له‌نیۆ کووره‌یه‌ک که ژیره‌که‌ی نزیکه‌ی (۲-۳) مه‌تر قوول ده‌کرا له‌سه‌ر یه‌کتريان دان‌اوه، پاشان سه‌ری کووره‌که‌یان گرتوه، تەنیا کونیکیان له‌ به‌شی سه‌ره‌وه بۆ چوونه ده‌ره‌وه‌ی دووکه‌ل هینشتووته‌وه و ئاگریان به‌رداوه‌ته‌ نیویه‌وه، تا ئەو کاته‌ی خسته‌کان سوور بوونه‌ته‌وه ئینجا ده‌ریان هیناون(کووره‌چی، ۲۰۱۳: ۲۷؛ که‌ندی، ۲۰۱۴: ۳۱۷-۳۲۰). شانبه‌شانی پیاوان، ژنانیش به‌شداریان کردوه له‌ پیشه‌ی کووره‌چیه‌تی(چنارانی، ۲۰۰۹: ۷). پیشه‌وه‌ره‌ دیاره‌کانی کهرکوک له‌ بوا‌ری گۆزه‌سازیدا ئەمانه بوون: (حاجی ره‌زا عەبدوڵلا گۆزه‌چی، حاجی ئەحمەد ره‌زا گۆزه‌چی، حاجی عەلی مه‌ردان گۆزه‌چی) و چەندانی دیکه (کاکه‌یی، ۲۰۲۳: ۱۸۲)، هه‌روه‌ها له‌ گه‌ره‌کی شوڕجه‌ش، چەند کووره‌چیه‌کی به‌ناوبانگ هه‌بوون، به‌ ناوه‌کانی (حه‌مید زله، عه‌به شه‌ماعیه، محهمەد حاجی خورشید، عەلی ئۆمه‌ر(کاکه‌یی، ۲۰۲۳: ۲۷۳) و چەندانی دیکه له‌ گه‌ره‌که‌کانی دیکه‌ی نیوشاری کهرکوک (سعید، 2012، ج ۱، ص ۴۲۱-428).

به‌هۆی بوونی چەندین تاوێره‌ شاخی گه‌چ له‌ ناوچه‌کانی کهرکوک، ژماره‌یه‌ک له‌ دانیشتوانی ناوچه‌که به‌ پیشه‌ی دروستکردنی گه‌چه‌وه (قایه‌چی) خه‌ریک بوون، دوا‌ی ته‌قاندنه‌وه‌ی تاوه‌ره‌ گه‌چه‌کان و کۆکردنه‌وه‌ی که‌ره‌سته‌ خاوه‌که له‌ نیۆ کووره‌ی ئاگرین سوورکراوه‌ته‌وه، دواتر له‌ ریگه‌ی باگردین (باگوردان) کوتر‌اوه‌ته‌وه و وردکراوه، دواتر گه‌چی لئ به‌ره‌مه‌اتوو، پاشان ئامیتری میکانیکی په‌یداوو بۆ گه‌چ هارین، له‌ گه‌ره‌کی شوڕجه‌ چەندین که‌س کانی تاوێره‌ گه‌چیان هه‌بووه، وه‌ک: (محهمەد عه‌واد قایه‌چی، حاجی عەبدولقادر حوسین (قاله‌سوور)، حاجی وه‌لی ئەحمەد قایه‌چی) و چەندانی دیکه(عەزیز، ۲۰۲۰: ۵۶-۵۷).

2. 6 پيشه‌ی پسته خوشکردن (دهباغی):

پيشه‌ی‌ه‌کى كۆنى نيو شارى كهركوك بووه و چەند بنه‌ماله‌یه‌ك به‌م پيشه‌یه ناسراون و پيشان ده‌گوتري (دهباغ)، وه‌ك بنه‌ماله‌كانى: زه‌ينه‌ل توفيق ئەحمەد به‌يره‌قدار (۱۸۸۸-۱۹۸۳)، ئەحمەد عەلى فەتاح ده‌باغ (۱۹۳۰-۲۰۱۳)، حاجى سلیمان مه‌لا به‌كر فەتاح ده‌باغ (۱۹۱۱-۱۹۷۰) و عەبدولسەمەد زه‌ينه‌ل توفيق به‌يره‌قدار (۱۹۱۹-۲۰۰۷)، كه به (شيخى ده‌باغچييه‌كان) ناسرابوو (سعيد، ۲۰۱۵: ۴۰۲-۴۰۴). به‌شى هه‌ره‌زۆرى پيشه‌وه‌رانى ئەم پيشه‌یه له گه‌ره‌كى (پيرىادى) نيو شارى كهركوك كارى پسته خوشکردن پيشه‌وه‌رانى ئەجماعه‌وه، هاوكات له گه‌ره‌كه‌كانى ديكه‌شدا ژماره‌یه‌ك پيشه‌وه‌رى پسته خوشکردن هه‌بوون له ماوه‌ى تويژينه‌وه‌كه‌دا (ئيسكلۆپيدىيى كهركوك، ب: ۶: ل ۳۲۵-۳۲۸). پيشه‌ى پسته خوشکردن به‌ خووساندنى پسته‌كه له‌ناو ئاودا بۆ ماوه‌ى چەند رۆژيک ده‌ستى پيكردوو، له دواييدا پاكراره‌ته‌وه پاشان پسته‌كه‌يان خاراندوو و خوشيانكردوو تا دواتر بۆ دروستکردنى كه‌لوپه‌لى وه‌ك: (پيلاو و جانتا و ده‌ف و ته‌پل و ده‌هۆل) به‌كاربيت، ئەو شوينه‌ى كاره‌كه‌ى تيادا كراوه به (ده‌باغخانه) ناسراو بووه. پيشه‌وه‌ره‌كان پسته‌يان بۆ ماوه‌ى (۳-۴) رۆژ له نيو چەند مادده‌یه‌ك داناه، دواتر بۆ ماوه‌ى يەك رۆژ ده‌خرايه نيو ئاوه‌وه، ئينجا هاره‌وه‌ى مازى و گلوان و خوئ و تويكلى هه‌ناريان له‌گه‌ل تيكه‌ل كردوو و هه‌ردوو ديوى پسته‌كه‌يان پى ده‌پوشاند، پاشان به پى پسته‌كه‌يان ده‌شيانا تا خورى يا مووه‌كه‌ى لى جيا ده‌بووه‌وه، دواتر ده‌خرايه به‌ر تيشكى خۆر بۆ ئەوه‌ى وشك بيته‌وه و شيوه‌ى پسته‌ى خوشكراو وه‌ربگریت (سمایل و هۆرمزيار، ۲۰۲۳: ۱۱؛ عثمان، ۲۰۱۹: ۱۴۳-۱۴۴).

2. 7 پيشه‌ى جۆلايى (پيچالى - رانكوچۆغه):

جۆلايى پيشه‌یه‌كى ديكه‌ى خه‌لكى كهركوك بووه، ده‌زگای جۆلايى ده‌زگایه‌كى چينيه، له چەند كه‌ره‌سته‌یه‌كى دار دروستكرا بوو، له لایه‌ن كه‌سيكه‌وه به شيوه‌ى ميكانيكى كارى پنده‌كرا (روستى، ۲۰۰۷: ۱۱۶)، ئامرازه‌كانيش بریتيبوون له‌مانه: (دويغ يان دۆخ، لوله‌به‌ن، شانە، ده‌ف، گورد، به‌رژنگه و دارگلان) (عه‌زين، 2020: ل ۱۰۲-۱۱۰). له به‌ره‌مه‌كانى ئەم جۆره پيشه‌یه دروستکردنى رانك و چۆغه‌لى (كر) بووه له مووى بزنى مه‌ره‌ن، هه‌روه‌ها دروستکردنى به‌رمال و جاجمى ساده و نه‌خشيندراو (پۆپه‌ژمين)⁽³⁾ (چنارانی، ۲۰۰۹: ۵). پيشه‌وه‌ره به‌ناوبانگه‌كانى كهركوك له بواری جۆلايى كه‌وتبونه گه‌ره‌كى شو‌رجه، ئەوانيش: (حوسين مه‌حمود جۆلا، حه‌سه‌ن ئايشى، محه‌مه‌د عەلى باوايى، حاجى محه‌مه‌د حه‌سه‌ن جۆلا، عەلى عه‌ولا) (عه‌زين، ۲۰۲۰: ۱۱۰)، هه‌روه‌ها (حه‌مه جۆلا) له گه‌ره‌كى ئيمام قاسم و (سه‌برى خان) له گه‌ره‌كى بۆلاق پيشه‌ى جۆلايان كردوو (كاكه‌يى، ۲۰۲۳: ۳۰۸). سه‌باره‌ت به‌ نرخى جاجم و به‌رمال، محه‌مه‌د حه‌مه‌ عەلى كه پيشه‌وه‌رىكى كۆنى جۆلايى كهركوكه، ده‌ليت: "له په‌نجاكان و سه‌ره‌تای شه‌سته‌كانى سه‌ده‌ى رابردوو جاجمىك به‌نيو دينار يان دوانزه په‌نجايى دروست ئەكرد" (عه‌زين، ۲۰۲۰: ۱۱۰). پۆلى ژنان له‌م پيشه‌يه‌دا به‌رچاو بووه، ئەويش به به‌شداری كردن پيشه‌ى جۆلايان له دروستکردنى رانك و چۆغه‌لى (كر) دا، چونكه كارى رستنى مه‌ره‌زه‌كه (مووى بزنى) و پاشان له شانەدانى و پشكينه‌وه‌ى مه‌ره‌زه‌كه و دروستکردنى گلۆره (توپه) مه‌ره‌زه‌كان، له ئەستوى ئەواندا بووه (كه‌ندى، ۲۰۱۴: ۷۲) ئەم پيشه‌یه كاريگه‌رى هه‌بووه له‌سه‌ر داينکردنى جلوه‌رگى ناوخويى، له هه‌مان كاتدا ژماره‌یه‌كى باشيش له دانيشتوان بزويى ژيانيان له‌سه‌ر ئەم پيشه‌یه بووه.

2. 8 پيشه‌ى نالبه‌ندى:

پيشه‌یه‌كى باو بوو له كهركوكدا، به تايبه‌تى له گونده‌كاندا، نال پارچه ئاسنيك بوو به ئەندازه‌ى پيى ولاغ، قه‌باره‌ى گه‌وره و بچوكى هه‌بووه، بۆ ئەسپ و ماين و هيسترو گويدريژ به‌كارده‌هات و له بنى پيى ولاغ ده‌درا، نالکردنى هه‌رچوار پيى ولاغ پيى ده‌وتريت (خرنال)، نالى گويدريژ و هيستر له نالى ئەسپ و ماين جياوازبوو، نالى گويدريژ و هيستر پر به‌پيى ولاغه‌كه‌يه، به‌لام نالى ئەسپ و ماين ته‌لاشيكه ئەملا و ئەولاى سمه‌كه ده‌گرته‌وه و ناوه‌راسته‌كه‌ى بۆشايى تيايه (عه‌زين، ۲۰۲۰: ۱۱۱-۱۱۲)، زۆرينه‌ى نالبه‌نده‌كان له‌نيو شاردا نيسته‌جييبون، سالانه له كۆتايى وه‌رزى به‌هار و پايزدا، به مه‌به‌ستى نالکردنى ولاغه‌كان، سه‌ردانى گونده‌كانيان ده‌كرد. پيشه‌ى نالبه‌ندى له‌م كه‌ره‌سته و ئاميرانه

پیکهاتبوو: (نال، بزمار (میخ)، سم بر، بره‌ند (بره‌ن)، لۆچکه (له‌واشه)، سم تراش، چه‌کوش، توپ)، له‌نیو شاری که‌رکوکدا ژماره‌یک نالبه‌ندی شاره‌زا و هه‌لکه‌وتوو هه‌بوون، که بریتیبوون له: وه‌ستا به‌هجه‌ت نالبه‌ند له‌خانی قازی، وه‌ستا محمه‌د نالبه‌ند له‌بازاری حه‌لوچییه‌کان بوو، وه‌ستا نادر نالبه‌ند له‌بازاری جوت قاره، وه‌ستا که‌ریم نالچی له‌ئهممه‌د ئاغا، وه‌ستا سابیر نالبه‌ند له‌گه‌ره‌کی شو‌رجه و چه‌ندانی دیکه (کاکه‌یی، ۲۰۲۳: ۲۴۳-۲۴۴، ۲۸۵)، چه‌ندین بنه‌ماله‌ش له‌نیو شاردا له‌بابوبایرانه‌وه ئهم پیشه‌یه‌یان بۆ مابۆوه (سعید، ۲۰۱۵: ۳۸۲-۳۸۶). پیشه‌ی نالبه‌ندی تاكو ناوه‌راستی شه‌سته‌کان باو بوو، زیده‌بوونی ئۆتومبیل و که‌مبوونه‌وه‌ی ژماره‌ی گوندنشینه‌کان له‌دوای حه‌فتاکانه‌وه ئهم پیشه‌یه‌ش به‌ره‌و سستی و بی‌بازاری چوو، زیاتر له‌چارچیوه‌ی گونده‌کانی سنووری کارگیریی پارێزگای که‌رکوک مایه‌وه (سعید، ۲۰۱۵: ۳۸۲).

2. 9 پیشه‌ی پینه‌دۆزی و پیلادووری:

پینه‌دۆزی و کلاش چنن دوو پیشه‌ی دیکه‌ی خه‌لکی که‌رکوک بوون، به‌که‌سیک ده‌وتریت پینه‌دۆز که‌ پینه‌ی له‌پیلادی دراو ده‌دا و چاکی ده‌کرده‌وه، ئهم پیشه‌یه‌ له‌نیو که‌رکوکدا به‌خاوه‌ن سه‌نعات هه‌ژمارکراوه، چونکه هه‌رمینیکی باشی هه‌بووه، زۆرینه‌ی پینه‌دۆزه‌کانی که‌رکوک کورد بوون (شکور، ۲۰۱۳: ۲۸۷-۲۸۹)، پینه‌دۆزه‌کان جو‌ره‌ پیلادوییکی ساده‌یان له‌لاستیکی تایه‌ی ئۆتومبیل یا قایشی مه‌کینه‌ی گه‌نم هه‌رین بۆ گوندنشینه‌کان دروستکرده‌وه، پاش ئه‌وه‌ی لاستیکه‌که له‌شیوه‌ی پیدا ده‌بدرای، ئینجا ده‌ست به‌چنن ده‌کرا به‌سوژن سی یا چوار ریزپه‌ت له‌مووی بزنی ده‌چنرا له‌سه‌ر ژیره‌که ئهم ریزانه‌ پینی ده‌ووترا په‌رگه‌ما یا بنه‌په‌ک، بۆیه موویان هه‌لبژاردوو، چونکه به‌هیزتره له‌په‌تی خوری، هه‌روه‌ها ته‌ر نابی و ئاو ناچیته ناوییه‌وه (عه‌زیز، ۲۰۲۰: ۱۱۵)، هه‌روه‌ها له‌ماوه‌ی توێژینه‌وه‌که‌دا ژماره‌یک پینه‌دۆز له‌بازاره‌ جیاجیاکانی که‌رکوکدا کاریان کردوو، وه‌ک: (عه‌لی حه‌مه‌کۆیی، ئهممه‌د له‌رزانه، مام عوسمان، حه‌مید کاکه‌یی)، هاوشانی پینه‌دۆزه‌کان پیلادوو چن هه‌بوون، ئه‌مانه له‌سه‌ره‌تادا پیسته‌ی ئازهلایان به‌کاره‌یتاوه له‌دروستکردنی پیلادو، له‌دوای ئه‌وه‌ی له‌ده‌باغفانه‌ خۆشه‌کرا به‌پینی قه‌باره‌ی جیاجیاو دیاریکراو ده‌بدرای له‌قالبی ته‌خته‌دا چه‌سپه‌ده‌کرا به‌شیوه‌ی قه‌باره‌ی جو‌راو جو‌ر دروستده‌کرا، به‌لام له‌گه‌ل ده‌رکه‌وتنی پیلادی لاستیک و دروستبوونی کارگه‌ جو‌ربه‌جو‌ره‌کان ئهم پیشه‌یه‌ تووشی کزی و پووکانه‌وه‌بوو له‌که‌رکوکدا، به‌تایبه‌تی له‌ناوه‌راستی شه‌سته‌کاندا. پیلادوو به‌ناوبانگه‌کانی که‌رکوک له‌ماوه‌ی توێژینه‌وه‌که‌دا په‌نجا پیشه‌وه‌ر زیاتر ده‌بوون، که دیارترینیان ئه‌مانه بوون: (به‌هجه‌ت عیزه‌ت قۆنده‌ره‌چی (۱۹۰۶-۱۹۷۲)، عومه‌ر محمه‌د حوسین قۆنده‌ره‌چی، جومه‌ه قادر عه‌زیز، وه‌ستا زۆراب، محمه‌د زه‌ینه‌ل به‌یره‌قدار، محمه‌د سلیمان موسته‌فا، ئهممه‌د خورشید زه‌ینه‌ل به‌گ جه‌لالی، ره‌فیع حاجی حوسین قۆنده‌ره‌چی (۱۹۰۷-۱۹۹۹)، هاشم جه‌لال سالح نه‌جاری (۱۹۴۱-۱۹۹۷)، فازیل سه‌باح سه‌عید باغوان ئوغلۆ) (سعید، ۲۰۱۲: ص ۲۷۰-۲۷۸).

ژیر که‌وش له‌پیسته‌ی گامیش و سه‌ر که‌وش له‌پیسته‌ی بزنی دروستده‌کرا، پینان ده‌وت (گلاسی)، سه‌ره‌وه و ژیره‌وه‌ی پیلادوه‌که به‌هوی چه‌سپی (دارگه‌ون)⁽⁴⁾، چه‌سپ ده‌کرا، که‌وشی به‌سالاجووان په‌نگی سوور بوو، به‌لام بۆ گه‌نجان و ژنان په‌نگی ره‌ش به‌کارده‌هات (عه‌زیز، ۲۰۲۰: ۱۱۵). هاوشانی که‌وش دوورین، پیلادی کلاشی په‌رۆ له‌که‌رکوک دروستکراوه، پیشه‌وه‌ران به‌زۆری له‌نیو (بازاری گه‌وره) بوون، به‌تایبه‌تی له‌بازاری حه‌لوچییه‌کان له‌به‌رانبه‌ر گه‌رماوی (حاجی باقی)، ئهم جو‌ره‌ پیلادوه ژیره‌که‌ی له‌لاستیک یان پیسته‌ دروست ده‌کرا، له‌وه‌ستا هه‌ره‌ دیاره‌کانی که‌رکوک: (وه‌ستا شه‌مسه‌دین عوسمان عومه‌ر جاف) بوو، که دوکانه‌که‌ی له‌بازاری گه‌وره‌بوو، چه‌ندانی دیکه‌ش به‌و پیشه‌یه‌وه خه‌ریک بوون، هه‌رچی پیلادی قاپقاپ بوو، ئهم پیشه‌یه له‌رینگی که‌سیکی سووری هینراوه بۆ که‌رکوک، شوینی کارکردنی پیشه‌وه‌رانی دروستکردنی ئهم جو‌ره‌ پیلادوه له‌شه‌قامی ئه‌وقاف بوو، که‌ره‌سته‌کانیشی بریتیبوو له‌(دار، چه‌رم، بزمار، په‌نگ)، پیلادی قاپقاپ له‌داری سپی دروست ده‌کرا، زیاتر ژنانی شار به‌تایبه‌تی ژنانی تورکمان له‌پینان ده‌کرد، هاوکات ئهم پیلادوه به‌شیک بووه له‌که‌لوپه‌لی بووک (جیهازی بووک)، جو‌ریکی دیکه‌ی قاپقاپ هه‌بوو که تایبه‌ت بووبه گه‌رماوه گشتیه‌کان، خه‌لکی که‌ ده‌چوو بۆ گه‌رماو ئه‌و قاپقاپه‌یان له‌پین ده‌کرد، له‌وه‌ستا هه‌ره‌ دیاره‌کانی ئهم پیشه‌یه (وه‌ستا حاجی جه‌میل قاپقاپچی) بوو، که تاكو سالی ۱۹۷۰ به‌رده‌وام بوو له‌سه‌ر ئهم پیشه‌یه (سعید، ۲۰۱۲: ص 288: کاکه‌یی، 2023: ل ۲۸۶).

2. 10 پيشه‌ی خمجی (بۆيه‌چى):

خمجیتی له پيشه‌کونه‌کانی که رکوک داده‌نریت، کاری سه‌ره‌کی خمچیه‌کان ره‌نگکردنی جلوه‌رگ بووه (اسماعیل و قادر، 2023/12/15: 385)، به تاییه‌تی جلوه‌رگی ژنان، خم ماده‌یه‌کی ده‌نک درشت بوو، ره‌نگی باینجانی بوو، له‌گه‌ل تیکه‌لکردنی چهند ماده‌یه‌کی دیکه‌دا، به تاییه‌تیش مازی گیراوه‌ته‌وه و پاشان جلوه‌رگی پین ره‌نگ کراوه، ئەم پيشه‌یه سه‌ره‌تا جووه‌کان له که رکوک کردوویانه، دواى کوچی جووه‌کان له لایه‌ن دانیش‌توانه‌وه دريژه‌ی پیدراوه (شکور، ۲۰۱۳: ۱۸۴)، هاوکات له گونده‌کانیش ئەم پيشه‌یه بره‌وی هه‌بووه، به تاییه‌تی له وه‌زی دروینه‌کردنی دانه‌ویله‌ی گه‌نم و جۆدا، چونکه خه‌لکی گونده‌کان له کاتی دروینه‌کردنی جۆ، جلوه‌رگیان هیناوه‌ته لای خمچیه‌کان و جلوه‌رگی خویان نوێ کردۆته‌وه، خمچیه‌کان بۆ ره‌نگ کردنی کوتال و جلوه‌رگ و رایه‌خ و پیخه‌ف و په‌رۆ، سوودیان له گیا و رووه‌که سروشتیه‌کان و گلی ره‌نگاوه‌رنگ بینوه. هه‌روه‌ها میوه و سه‌وزه‌ش بۆ هه‌مه‌چه‌شنى ره‌نگه‌کان سوودیان لی وه‌رگیراوه، وه‌ک: (پیان، هه‌نار، سلق، توو، تری، گوێز، پرته‌قال، لاله‌نگی، لیمۆ)، هه‌ر یه‌کیک له‌مانه بۆ جۆره ره‌نگیک به‌کارهاتوون، بۆ نمونه تیکه‌لکردنی پیازی سوور له‌گه‌ل خم ره‌نگی قاوه‌یی و توور له‌گه‌ل خم ره‌نگی په‌مه‌یی، توێکی گوێز له‌گه‌ل خم ره‌نگی مۆری لی ده‌رده‌چوو (که‌ندی، ۲۰۱۴: ۲۱۴)، له که رکوک چه‌ندین پيشه‌وه‌ری خمجی هه‌بوون، که به‌بنه‌ماله‌ی خومجی ناسرا‌بوون (کاکه‌یی، ۲۰۲۰: ۳۲۸)، له دواى زۆربوونی کوتال و هاوردنه‌کردنی له ده‌روه‌ه، پيشه‌ی خمجیتی له شاردا به‌ره‌و سستی چوو، به‌لام له گونده‌کاندا به‌رده‌وام بووه.

2. 11 پيشه‌ی زيپنگری (ئالتونچى):

زيپنگره‌کان به‌راورد به پيشه‌وه‌ره‌کانی دیکه ژماره‌یان که‌م بووه، چونکه پيشه‌یه‌کی تاییه‌ت بووه و پيوستی به سه‌رمایه‌یه‌کی زۆر و که‌سانی شاره‌زا هه‌بووه، له سه‌رده‌می پاشایه‌تیدا پيشه‌وه‌ران زۆرت له جووه‌کان پیکه‌هات. دواتر دانیش‌توانی دیکه‌ی شاره‌که لیبانه‌وه فیری پيشه‌که بوون (عه‌بدولرهمان، ۲۰۱۹: ۲۴۶)، زۆرینه‌ی زيپنگره‌کان له نیو بازاری (عه‌سری) له گه‌ره‌کی قۆریه دوکانی تاییه‌تیا هه‌بوو، که به دوکانی زيپنگران ناسرا‌بوون، له شه‌سته‌کان و هه‌فتا‌کاندا (۲۲) دوکانی به‌ناوبانگی زيپنگری له که رکوک هه‌بووه، وی‌پرای ده‌یان دوکانی دیکه‌ی زيپنگره‌ری له شاره‌که‌دا (سعيد، 2012: ص ۳۴۹-۳۵۳؛ ئینسکلۆپیدیاى که رکوک، 2023: ب ۶، ل ۳۰۹-۳۱۱). زيپنگره دیاره‌کانی شاره‌که له ماوه‌ی دیاریکراودا بریتیبوون له‌مانه: (حاجی عه‌بدوللا محیه‌دین سیامه‌نسوری (کورد) کۆنترین زيپنگره‌بووه، فاتح نه‌جم خه‌تاب (کورد)، مه‌لا عه‌بدولحه‌مید مه‌ردان قوتب (تورکمان)، حاجی توفیق قومجی باشی (عه‌ره‌ب)، ئیبراهیم زه‌عیر حه‌رز (ساییه‌ه)، هه‌نا عه‌بدو نه‌سری (مه‌سیحی)، حوسین ئالتون (تورکمان)، حوسین قازی و هه‌سه‌ن قازی (عه‌ره‌ب)، که‌ریم مه‌ردان، غه‌ریب مناتی، مسته‌فا ئالتونچى و... (هتد) (ئه‌بو عه‌لی، ۲۰۲۵/۴/۸). زيپنگره‌کان چه‌ندین جۆری زيپ و زیوو خشلیان دروستکردووه، هه‌روه‌ها زيپ و زیو بۆ پارازنده‌وه‌ی خه‌نجه‌ر و شمشیر و تیروکه‌وان و قه‌لغان به‌کارهاتووه. پیکه‌اته جیا‌جیا‌کانی شاره‌که‌ش زيپری تاییه‌تیا به‌رادان داوه لای زيپنگره‌کان، بۆ نمونه ئافره‌تی کورد زۆرت: (گۆبه‌ره، دوگمه‌و دۆلاب، گه‌رده‌ن لغ، کلای سهر (تاس)، ته‌سبیح، سیگۆ، گۆبه‌رۆک، حیل و میخه‌ک، بازن، سیلوله، ئاشقه‌بند، پشته‌ماسی)یان به‌رادان داوه، به‌لام تورکمانه‌کان: (سلاح لغ، عجل (خرخال)، زنادی ده‌ست، گواره، تاخمی ئینجی (گواره، ئەنگوستیله، گه‌ردانه، بازن)، گه‌ردانه‌ی ئینجی)یان به‌رادان داوه، هه‌رچی ئافره‌تی عه‌ره‌ب بووه: (ته‌سبیحی قایشدار، جلاب، گواره‌ی گوله‌جۆ)یان به‌رادان داوه، هه‌روه‌ها ئافره‌تانی مه‌سیحیش زۆرت: (زنجیر، مه‌دالیا، خاچ (سه‌لیب)، گواره)یان به‌رادان داوه (ئه‌بو عه‌لی، ۲۰۲۵/۴/۸؛ ئەحمه‌د، ۲۰۲۵/۴/۹).

له ماوه‌ی دیاریکراوی توێژینه‌وه‌که‌دا، لای پیکه‌اته‌کانی شاره‌که زيپری عه‌یار (۲۱) په‌سند بووه، ئافره‌تانی تورکمان به پله‌ی یه‌که‌م له ئاره‌زووکردنیا بۆ کرینی زيپ هاتوون، ئینجا کورد و عه‌ره‌ب به پله‌ی دووه‌م و سییه‌م هاتوون، سه‌باره‌ت به‌نرخ‌ی زيپیش له‌سالی ۱۹۷۰ دا یه‌ک مسقال زيپری عه‌یار (۲۱) به (۲ دینار بووه)، به‌لام له‌سالی ۱۹۷۵ نرخی یه‌ک مسقال زيپری عه‌یار (۲۱) گه‌یشتووه‌ته (۲،۷۵۰ فلس)، هاوکات کرپی هه‌فتانه‌ی شاگردی دوکانی زيپنگری له هه‌مان سالد (۵) دینار بووه (ئه‌حمه‌د، ۲۰۲۵/۴/۹؛ ئەبو عه‌لی، ۲۰۲۵/۴/۸).

2. 12 پيشه‌ی کورتاندروو و زیندروو (سه‌پاجی):

کورتان تاييهت بوو به گویدرژ، ژیره‌وه‌ی کورتانه‌که له لباد دروستکراوه که نهرم و لووس بووه، بۆ ئه‌وه‌ی پشتی ناژه‌له‌که به هوی قورسایي بار و سواره‌وه توشی نازار نه‌بیت، به‌لام سه‌ره‌وه‌ی کورتانه‌که به به‌ره یا جه‌وال قایمکراوه، که شیوه‌ی پانبوو بۆ ئه‌وه‌ی بار رابگریټ و هاوسه‌نگ بیټ، ناوه‌وه‌ی کورتانیش به (پوش)ی وشکه‌وه‌بوو پرکراوه‌ته‌وه، داریک یان ئاسنیکی یه‌ک مه‌تری سه‌ر دوولک بۆ پرکردنه‌وه‌ی کورتان واته پوش تیگردن به‌کارهاتوو(فه‌قی، ۲۰۰۸: ۶۴؛ روستی، ۲۰۰۷: ۱۲۹)، ئەم پیشه‌یه له کۆنترین پیشه‌کانی که‌رکوک بووه، له ماوه‌ی دیاریکراوی توژیینه‌وه‌که‌شدا ده‌یان کورتاندروو‌ی به‌ناوبانگ هه‌بوون(سعید، ۲۰۱۲: ۲۷۹)، هه‌رچی زیندرووه‌کان بوون (سه‌پاجه‌کان)، پیشه‌یه‌کی کۆنی که‌رکوکیه‌کان بووه، زین بۆ به‌رزه و لاغ: (هیسټر، ئەسپ و ماین) له لایه‌ن زیندرووه‌کانه‌وه دروستکراوه، که له کورتانی گویدرژ گه‌وره‌تر بووه و کیشیشی زیاتر بووه، کورتاندروو و زیندرووه‌کان سه‌ره‌تا ئه‌ندازه‌ی سه‌ر پشتی و لاغه‌کانیان پیاوه، ئینجا کورتان یان زین یان دروست کردوو، زۆرینه‌ی ئه‌وانه‌ی خه‌ریکی ئەم پیشه‌یه بوون له شار داده‌نیشتن، به‌لام سالانه بۆ ماوه‌ی دوو مانگ چوونه‌ته گونده‌کان بۆ دروستکردنی کورتان و زین(فه‌قی، ۲۰۰۸: ۶۴؛ سعید، ۲۰۱۲: ۲۷۹).

زیندرووه‌کان جگه له دروستکردنی زین بۆ و لاغ، چه‌ندین که‌ره‌سته‌ی دیکه‌ی وه‌ک: (فیشه‌کان، کیفی ده‌مانچه، قه‌مچی، زینه‌به‌ندی ئەسپ، جه‌له-کۆپه‌لان، پشتینی فه‌قه‌رات، کیلانی چه‌قۆ، به‌رگی چه‌قۆ، سیکارت، جووت قاوه، جانتای جوراوجور و... هتد)یان دروست کردوو(کاکه‌یی، ۲۰۲۳: ۲۲۷). له دیارترین زیندرووه‌کانی که‌رکوک: (حه‌سیب قادر محمه‌د سه‌راج ۱۹۰۷-۱۹۷۹)بوو، که زینی ئەسپ و فیشه‌کان(ره‌خت) و کیفی ده‌مانچه‌ی بۆ ژماره‌یه‌ک که‌سایه‌تی سیاسی و سه‌ربازی له سه‌رده‌می پاشایه‌تی و کۆماری له عیراق و میسر دروستکردوو(سعید، ۲۰۱۲: ص ۲۷۹-۲۸۱؛ کاکه‌یی، ۲۰۲۳: ۲۸۳-۲۸۵). وه‌ستا حه‌سیبی سه‌راج کاری سه‌پاجی بۆ: (مه‌لیک غازی، مه‌لیک فه‌یسه‌لی دووه‌م، نوری سه‌عید، عه‌بدولکه‌ریم قاسم، جه‌مال عه‌بدولناسر، عه‌بدولسه‌لام عارف و عه‌بدولرهمان عارف، ئەحمه‌د حه‌سه‌ن به‌کر، مسته‌فا بارزانی، جه‌لال تاله‌بانی، عه‌لی عه‌سکه‌ری، عومه‌ر ده‌بابه، فارس باوه و... هتد) کردوو(قادر، ۲۰۲۵/۴/۸: ۲۰۱۳: ۲۷-۲۹). ویرای دروستکردنی کیفی ده‌مانچه و فیشه‌کان، وه‌ستا حه‌سیبی سه‌راج به‌رگی کاتژمیر و قایشی پشدین و جانتای پاره و جانتای سه‌فه‌ر و پشدینی فه‌قه‌رات و به‌رگی چه‌کی دروستکردوو(قادر، ۲۰۲۵/۴/۸). پیشه‌ی سه‌پاجی به‌م که‌لوپه‌ل و که‌ره‌ستانه جیبه‌جیکراوه، وه‌ک: (زومبه (بۆ کونکردن)، مشته (بۆ سافکردنی قایش)، په‌رگه‌ل)، حه‌سیب سه‌راج یه‌که‌م که‌س بووه له عیراق له سالێ ۱۹۴۹ لۆگۆی (مۆر) بۆ به‌رره دروستکراوه‌کانی خۆی به‌کارهێناوه و ناوی خۆی له‌سه‌ر لۆگۆکه نه‌خشاندوو، سه‌باره‌ت به‌ نرخێ کیفی ده‌مانچه و فیشه‌کان و قایش له سالانی ۱۹۷۲-۱۹۷۳ به‌م شیوه‌یه بووه: (کیفی ده‌مانچه ۲ دینار، قایشی پانتۆل ۱ دینار، قایشی سه‌رجلی کوردی ۲ دینار، به‌رگی کاتژمیر ۲۵۰ فلس، به‌رگی په‌راوی خزمه‌تی سه‌ربازی(دفتر الخدمه‌ العسکرية) ۲۵۰ فلس(قادر، ۲۰۲۵/۴/۸). پیشه‌وه‌رانی زیندرووین هه‌ندیکجار جانتای پاره و جانتای جلوه‌رگیان له پلټیت و ته‌نه‌که، یا له پیستی ده‌باغکراو دروستده‌کرد، که به (باول) ناسراوه(کارگه‌چی، ۲۰۰۲: ۱۰۴). ئەم پیشه‌یه ته‌نیا پیاو ئه‌نجامی داوه، به‌لام له سالانی هه‌فتاگان به‌ دواوه بازاری کورتاندرووین و زیندرووین به‌ره‌و کزی چوو، ئەمه‌ش به هوی پیشه‌وتنی هۆکاره‌کانی گواستنه‌وه.

2. 13 پيشه‌ی هه‌لاجی (کارگه‌چی):

ئەم پیشه‌یه له پیشه‌ کۆنه‌کانی شاری که‌رکوک، سه‌ره‌تا پیویسته به‌رخه‌کان به‌ ئاو بشۆردرین، بۆ ئه‌وه‌ی لوا (به‌رگن-موو)که‌ی پاک و خاوین و سپی بیټ، ئینجا دوا‌ی ئه‌وه‌ی به‌رخ ده‌برایه‌وه و لواکه‌ی لیده‌کرایه‌وه، له لایه‌ن په‌ره‌چییه‌وه به‌ ئامیژیکی تاييهت په‌ره‌ ده‌کرا، پاشان قوناغی جیاکردنه‌وه‌ی ره‌نگی لوا‌ی سپی له‌گه‌ل لوا‌ی ره‌ش و قاوه‌یی و بۆر ده‌ستی پیده‌کرد، په‌ره‌چییه‌کان چه‌ندین پیداویستی نیو مالیان له جووری پخه‌ف و رایه‌خیان له‌م لوا‌یه و خوری بزنی و مه‌ر دروست کردوو، وه‌ک: (لباد، لاکیش، قاپوت، لینه، دۆشه‌ک و.. هتد)، له‌گه‌ل چه‌ندین پیداویستی مه‌ردار و پۆشاک

شوانه‌کان، وهک: (که‌په‌نگ، که‌رک (په‌سته‌ک)، کلاو، فه‌ره‌نجی، هیزه‌دان)، که له سه‌رما و باران ده‌پاراستن و هه‌رچه‌ند باران زیاتر به‌ر په‌سته‌ک یا که‌په‌نگ بکه‌وتبا زیاتر ده‌چوووه پال یه‌کتری و توندتر ده‌بوو. لباد به مه‌به‌ستی راخستن و له‌سه‌ر دانیشتن و نوستن به‌کارده‌هات، له‌کو‌تایی په‌نجاکان و سه‌ره‌تای شه‌سته‌کاندا له که‌رکووک حه‌قده‌ستی دروست کردنی لبادیک دوو دینار بووه، له په‌رچه‌ییی دیاره‌کانی که‌رکووک: (عه‌بدولعه‌زیز محهمه‌د عه‌بدوللا) و براکانی بوون، که له گه‌رکه‌کی شو‌رجه دووکانی هه‌للای یان هه‌بوو(عه‌زیز، ۲۰۲۰: ۹۶-۹۷). ئەم پیشه‌یه ئیستاش له که‌رکووک به‌رده‌وامیی هه‌یه، به‌لام به‌راورد به رابردو پیشه‌که کز بووه.

2. 14 پیشه‌ی بیناسازی (قایه‌چی):

به هوی ده‌وله‌مه‌ندیی ده‌قه‌ره‌که به که‌ره‌سته‌کانی بیناکاری و نزیکیی له‌کانه‌کان، وهک به‌ردی: (سپی و سور، مه‌په‌ری سپی، گه‌چ، لم و چه‌و)، کاریگه‌ریییه‌کی گه‌وره‌ی هه‌بووه له ره‌واجی ئەم پیشه‌یه و دواتر ره‌نگدانه‌وه‌ی له هونه‌ری ته‌لارسازی و ئاوه‌دانی شاره‌که‌دا، هه‌ر ئەمه‌ش وای کردووه چه‌ندین ره‌نگی هه‌مه‌چه‌شه‌نی وهک ره‌نگی: (شین و سه‌وز و سور و زه‌رد و کایی)، له ئاواکردنی خانوو و مزگه‌وت و باله‌خانه‌کان به‌کاربیت(محهمه‌د، 2023، بگ ۸: ۱۵۳). خانووبه‌ره له لایه‌ن وه‌ستاوه دروستکراوه و پلان و نه‌خشه‌ی بۆ خانوو و بیناکان داده‌نا و له‌کاتی ئیشکردندا که‌سیک یارمه‌تی ده‌دا که پتی ده‌گوترا (خه‌لفه)، له‌گه‌ل چه‌ند کریکاریک بۆ گواسته‌وه‌ی به‌ردو که‌رپوچ یا قور و گه‌چ و چیمه‌نتۆ، زۆرینه‌ی وه‌ستاکان له نیو شاردا بوون، لیژنه‌یه‌کی پسیور وه‌ستاکانی تاقی ده‌کرده‌وه، ئینجا مۆله‌تی کارکردنی پیده‌دا و مۆله‌تی فه‌رمی ئیشکردنی ده‌رده‌هینا(عه‌زیز، ۲۰۲۰: ۹۹).

بوونی کۆمپانیای نه‌وت له که‌رکووک، هۆکاریک بووه بۆ کوچی به‌لیشاوی گوندنشینیان بۆ ناو شارو زۆربوونی ژماره‌ی دانیشتوان و په‌ره‌سه‌ندنی پرۆسه‌ی ئاوه‌دانی و خانوو دروستکردنی، ته‌نانه‌ت کۆمپانیای نه‌وت رۆلی هه‌بووه له هاتنه‌کایه‌ی گه‌رکه‌کی نوێ له که‌رکووک، بیگومان ئەمه‌ش کاریگه‌ری هه‌بووه له‌سه‌ر پیشه‌ی بیناسازی(عبدالعزیز، ۲۰۱۴: ۲۴۲-۲۶۰). هه‌رچه‌نده زۆرینه‌ی وه‌ستاکانی به‌ننایی له شار داده‌نیشن، به‌لام له‌گه‌ل ئەوه‌شدا له هه‌ندیک له گونده‌کان وه‌ستا هه‌بوون، که خانووه‌کانیان له قور و به‌رد و دار دروستکردووه و هه‌ندیکیان ده‌ستپه‌نگین و شاره‌زایی باشیان له کاره‌که‌یاندا هه‌بووه، له ماوه‌ی توێژینه‌وه‌که‌دا له‌نیو شاری که‌رکووک ژماره‌یه‌ک به‌ننای لیها‌توو هه‌بوون که به‌شدارییان کردووه له هونه‌ری بیناسازی و نه‌خش و نیگاری خانوو و باله‌خانه و مزگه‌وت و فه‌رمانگه‌کانی میری، به‌شیک له وه‌ستاکانیش ئەمانه بوون: (حوسین عه‌بدولغه‌نی ساقی، محهمه‌د علی ئیبراهیم ناسراو به وه‌ستا قازی (۱۸۹۸-۱۹۷۱)، عومه‌ر ره‌فیع جه‌میل به‌یانی(۱۹۲۷-۱۹۹۶) و ئەوانی دیکه(محهمه‌د، 2023، بگ ۸: ۲۷۱-۱۷۳).

2. 15 پیشه‌ی نانه‌وایی:

نانه‌واکان پیشه‌وه‌ریکی گرنگی نیو شاربوون، په‌یوه‌ندی راسته‌وخۆیان به ژیان و گوزه‌رانی هاو‌لاتیانه‌وه هه‌بووه، له که‌رکووک نانی جوور به‌جوور ده‌کرا، وهک: (نانی تیری، نانی ماده، کولیره، کولیره به‌رۆن، که‌لانه)، سه‌باره‌ت به چۆنیه‌تی گه‌رمکردنی ته‌نوره‌کانی نان، تاکو سالانی شه‌سته‌کان دار و پشقل (پاشماوه‌ی ئاژهل) به‌کارهاتوووه بۆ گه‌رمکردنی ته‌نوره‌کان، وێرای دوکان و شوینی تاییه‌ت به نانه‌وایی، پیشه‌گه‌ری گه‌رۆک هه‌بوون که نانیان له‌ناو سه‌به‌ته‌یه‌که‌دا ده‌خسته سه‌ر سه‌ریان و به گه‌رکه‌که‌کاندا ده‌سورانه‌وه به مه‌به‌ستی فرۆشتنی نانی گه‌رم، له سالانی حه‌فتا‌کاندا سه‌موونی به‌ردی له که‌رکووک به‌ره‌وی په‌یدا‌کرد، که دوو جووری هه‌بوو به ئاردی سپی و ئاردی بۆر، زیاتر ئەرمه‌نه‌کان له نانه‌واخانه‌کانی سه‌موونی به‌ردی به‌هرمه‌ند بوون(کاکه‌یی، ۲۰۲۳: ۳۳۰). حکومه‌ت له ریگه‌ی به‌ریوه‌به‌رایه‌تی ژیاندن (ئیعاشه) چاودیری نانه‌واخانه‌کانی ده‌کرد، بۆ نمونه له گه‌رکه‌کی (شوورجه) چوار نانه‌واخانه‌ی ئیعاشه هه‌بوون، که حکومه‌ت دوو گونیه‌ی (۸۰) کیلویی ئاردی به خۆراییی ئەدا به هه‌ر نانه‌واخانه‌یه‌ک، پتیویست بوو کیشی هه‌ر گونگ (ئه‌نگوتک) یک دووسه‌د گرام بیت، هه‌ر نانیکیش به (چوار فلس) بفرو‌شیریت، له سالان شه‌سته‌کاندا له شاری که‌رکووکدا، به‌ریوه‌به‌رایه‌تی ئیعاشه له ریگه‌ی ئوتۆمییلی خۆیانه‌وه(سه‌موونیان) دابه‌شکردووه به‌سه‌ر ئەو دوکاندارانه‌ی که وه‌کیلی

نیعاشه بوون، بیگومان نرخه که هی هه زانتر بوو له نرخی بازرگانی (سعید، 2012، ج ۲: ۳۴۳-۳۴۵؛ عه زین، ۲۰۲۰: ۸۷). ئەم هه وه له هی حکومهت له لایه ک بۆ راگرتنی هاوسه نگی نرخی نان بووه له بازاردا، له لایه کی دیکه جوړیک بووه له یارمه تی و هاوکاری بۆ خه لکی کهم ده رامهت و هه ژار له شاره کانددا. له که رکوک ژماره یه ک نانه واچی به ناوبانگ هه بوون، که ده یان سال بوو خه ریکی ئەم پیشه یه بوون و دواتر کوپ و نه وه کانیان به رده و امییان به م پیشه یه داوه، بۆ نمونه: (محیدین مه عروف ئەحمه د نانه واچی)، که یه کیک بووه له و که سانه ی نانی تیری هیتاوه ته که رکوک، هه روه ها جه یران نانه وا، که ئافره تیک بوو له گه ره کی (ئیمام قاسم) به رانه ر مزگه وتی (عه بدولغه نی) به ته پاله (پاشه رووی مانگا) و دار نانی کردوه، له گه ل چه ندانی دیکه (سعید، 2012، ج ۲: ۳۴۳-345).

2. 16 پیشه ی سهرتاشی (به ره بر، ده لاک):

پیشه یه کی به ناوبانگ بووه له که رکوک، چونکه سهرتاشه که له ریگه ی پیشه که یه وه ناگاداری نه ینی خه لک بووه له نیو شارددا، ئەمانه هه ندیکیان دوکانیان هه بووه، هه ندیکی دیکه شیان به شیوه یه کی گه روک له نیو گه ره ک و گه رماو و نه خو شخانه و دیهاته کانی ده ورو به ری که رکوک گه راوون بۆ کاری سهرتاشی، که ره سته کانی سهرتاشین بریتیبوون له: (گو یزان، خاوی، په موو، که ره سته ی پاککرده وه، قاچی، ئامیری سهرتاشین، زاخ) (سعید، ۲۰۱۲: ۱۹۵).

سهرتاشه کان جگه له کاری سهرتاشین، کاری برینچی و سونه تکرندی مندالان و ددان هه لکیشان و که له شاخ گرتن و ده رزی لیدان و چه ندین کاری تایبهت به بواری خزمه تگوزاری ته ندروستیان ئەنجام داوه، بۆیه خه لک به رده وام سهردانی ده کردن و ناوبانگیان په یداکر دبوو (شکور، ۲۰۱۳: ۳۳؛ عه زین، ۲۰۲۰: ۱۱۶)، له سهرتاشه دیاره کانی که رکوک: وه سته خه لیل سه عید ئیبراهیم ئەلقافلی (۱۹۱۶-۱۹۹۵)، که له شه قامی (مه جیدیه) دوکانی سهرتاشی هه بووه، هه روه ها وه سته شکور وهندی (۱۹۳۴-۲۰۰۷)، که دوکانی سهرتاشی به ناوی (فینوس) له مه یدانی ئەحمه د ئاغا له سهره تای بازاری (قوریه) هه بووه، زورینه ی گورانی بیژ و ژهنیاری مؤسیقا له شاری که رکوک سهردانی دوکانی ناوبراویان ده کرد به مه به سته سهرتاشین، و پرای ژماره یه کی دیکه ی سهرتاش که ژماره یان له (۱۰۰) سهرتاش زیاتر بوون (سعید، 2012، ج ۲: ۲۰۷-۱۹۵). ژنانیش به جوړیک له شیوازه کان به شدارییان کردوه له م پیشه یه دا، ئەویش له مالاندا هه ستاون به هه لگرتنی مووی زیاده ی روخساری ژنان و رازاندنه وه ی بووک له کاتی ماره کردن و گواسته وه دا به تایبه تی له گونده کانددا.

سهره پای ئەو پیشانه ی باسمان کردن، چه ندین پیشه ی دیکه له که رکوک هه بوون، وه ک پیشه کانی: (سه به ته چنن، ره شمال و چیغ چنن، مؤمیاسازی، چننی کلای کورده واری، هه مامچیتی (گه رماو)، چه خماچی، کوتال فرۆشی، کوشنچیتی، توتنچیتی، نه وتچی (نهوت فرۆشه کان)، قه سابی، سه عاتچی، جامچی، تورنه چی و... هتد). له دوا ی ده رکه وتن و زوربوونی ژماره ی ئامیره سه رده می و نو ییه کانی وه ک: (دووچه رخه (پاسکیل)، ماتور (باتباتا)، ئوتومبیل، رادیو، ته له قزیون)، ئەم ئامیرانه هۆکاریک بوون بۆ سه ره لدان و په یدابوونی پیشه ی نو ی له شاره که دا، که پیشتر بوونیان نه بوو، ئەمه ش وایکرد که پیشه گه ری نو ی ده ربه کون، بۆ نمونه وه ستای: (ئوتومبیل (فیتەر)، تورنه چی، رادیو، ته له قزیون، ته له فون، پاسکیل و ماتور، کاژیر، بویه چی - سبوچی ئوتومبیل و... هتد) (سعید، 2012، ج ۱، ۴۰۵-۴۰۷، ۴۱۳-۴۱۴، ۴۱۵-۴۲۰، ج ۲، ۲۰۹-۲۳۰، ۴۱۸-۴۱۹).

جگه له پیاوان ژنانیش رۆلیان له هه ندیک پیشه گه ریدا بینوه، ژنانی نیو شاره کان کارامه یی و ده ستره نگینی خو یان له چه ندین پیشه ی جیا جیادا ده رخستوه، به تایبه تی به رگدرووی، له ریگه یی ده رزی و دروومان و مه کینه ی دروومانه وه چه ندین جوړی جلوه به رگی ژنانیان دووریوه (مه مه د، ۲۰۲۳: ۹۷-۹۹)، کریی دوورینی جله کانیس به پیی جوړی جلوه به رگه که گوراوه، بۆ نمونه دوورینی (دزلخ) به (۱۰۰) فلس بووه، به لام جوړه کانی دیکه جلی ژنان به (۵۰) فلس ده دورا، هه روه ها دوو تاخم که لوپه لی بووک به دینار و روبعیک دووراوه (عه زین، ۲۰۲۰: ۹۶). و پرای دوورینی جلی ژنان، ژنانی ده ستره نگین له هه ندیک کاتدا جلی پیاوانیشیان دووریوه، به نمونه کلای دوورین پیشه یه کی دیکه ی باوی ژنان بوو، له که رکوک و ده قه ری گه رمیاندنا چه ندین جوړی کلای پیاوان هه بووه، وه ک: (کلای ده زوو، کلای خامه ک،

کلاوی بلوورین، کلاوی زنگیانه دار (ژهنگیانه دار)، کلاوی ده زوی رهنگاورهنگ، کلپته، سه رکلاو یان کلاو گوری، کلاوی بیره لگن، شه بقیه (شه بکه)، هاوشیوهی کلاوی پیاوان، چنندین جوری کلاوی ژنانیش هه بووه، وهک: (کلاوزهر د یان زهر کلا، تاس کلاو، کلاوی پلپله دار، کلاوی پوله که دار، کلاوی ئاسایی)، جگه له کلاو دوورین، گورهوی چنن و فانیله و دوخین و لیفکه و لیفه دوورین، پیشه‌ی دیکه‌ی ژنان بوون (کاکه‌یی، ۲۰۲۳: ۲۴۷-۲۴۸).

ویزای دووری گوندنشینه‌کان له سه‌نته‌ری شاره‌کان و خرابی ریگاو یان و هاتووچو، به‌لام له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا هه‌ولیانداوه بۆ دابینکردنی هه‌ندی پینداویستی و که‌ره‌سته‌ی به‌کاربرای نیومال، پشت به‌ خویان بیه‌ستن، له‌ هه‌مان کاتیشدا سه‌رچاوه‌یه‌کی بژیوی ئابووریان بووه، ژنان پۆلی سه‌ره‌کیان له‌ به‌ره‌مه‌ینانی ئه‌م که‌لوپه‌لانه‌دا هه‌بووه، له‌ دیارترین ئه‌و پیشه‌ ده‌ستیانه‌ی که‌ ژنان ئه‌نجامیانداوه رستن و چنن بووه (خصیاب، ۱۹۷۳: ۶۶۵-۶۶۶)، ژنان له‌ ریگه‌ی (ته‌ونکردن) هه‌و چنندین جوری که‌لوپه‌لی ناومالی وهک: (رایه‌خ، به‌ره، مافور، جه‌وال، هه‌گبه، تیژ، تووره‌گه) یان له‌ خوری و موو و لۆکه‌ دروست کردوه (عه‌بدولا، ۲۰۰۰: ۲۰۴-۲۰۶؛ چنارانی، ۲۰۰۹: ۶). هه‌ریه‌کیک له‌م که‌لوپه‌لانه‌ی نیومال پیویستی به‌ ورده‌کاری و شاره‌زاییه‌کی باش هه‌بووه، بۆ نمونه‌ پیشه‌ی دروستکردنی مافور، هه‌موو ژنیک بویری ئه‌وه‌ی نه‌بووه له‌ خوی رانه‌بینیوه، که‌ ئه‌م پیشه‌یه‌ بکات، چونکه‌ پیشه‌ی ناوبراوی پیویستی به‌ ورده‌کاری و پشوو دریزی ژور هه‌بووه، که‌ ئه‌مه‌ش زیاتر له‌ ده‌سته‌ریه‌نگینی و سه‌لیقه‌ی ژنانی لیهاتوودا هه‌بووه به‌راورد به‌ پیاوان، بۆیه‌ له‌ کۆمه‌لگای کورده‌واریدا چینی مافور زیاتر پیشه‌ی ژنان بووه نه‌ک پیاوان، پیشه‌ی ته‌ونکردن ته‌نیا په‌یوه‌ست نه‌بوو به‌ ژنانی گوندنشین، به‌لکو له‌ هه‌ندی گه‌ره‌کی نیو شاری که‌رکوک (عه‌زیز، ۲۰۲۰: ۱۰۰). ویزای ئه‌وه‌ی به‌شیک له‌م پیشه‌ ده‌ستیانه‌ ساده‌و ساکاربوون و پیشه‌وه‌ره‌کان داها‌تیکی که‌میان ده‌ستکه‌وتوووه، به‌تایبه‌تی ئه‌و پیشانه‌ی که‌ له‌ گونده‌کان ئه‌نجام ده‌دران به‌راورد به‌ پیشه‌کانی نیوشار، به‌لام له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا بژیوی ژبانی چنندین تویری دانیش‌توانی که‌رکوک پیکه‌یناوه، پیشه‌وه‌ره‌کان تا راده‌یه‌ک توانیویه‌ ئه‌و بۆشاییه‌ ئابوورییه‌ی پرېکه‌نه‌وه، که‌ له‌ ئه‌نجامی لاوازی و دواکه‌وتویی که‌رتی پیشه‌سازی دروست بووه، له‌ هه‌مان کاتیشدا به‌شیک له‌ پینداویستی ناوخوییه‌کانی خه‌لگیان دابینکردوه، جگه‌ له‌ مانه‌ش به‌ره‌می پیشه‌ ده‌ستیانه‌کان بووه‌ته‌ مایه‌ی بوژانه‌وه‌ی بازارو کارکردنی چالاکی بازرگانی له‌ ناوچه‌که‌دا، بوونی نه‌وت له‌ شاره‌که‌ و به‌رده‌وامی کۆچی به‌لشای گوندنشینه‌کان بۆ سه‌نته‌ری شار به‌ مه‌به‌ستی ده‌ستکه‌وتنی هه‌لی کار و خۆشگوزهرانی، هۆکاریکی دیکه‌ی گه‌شه‌کردن و به‌رده‌وامیدان به‌ هه‌ندیک له‌م پیشه‌ ده‌ستیانه‌ بووه، له‌ به‌رانه‌ردا هه‌ندیک پیشه‌ی دیکه‌ی ده‌ستی به‌ره‌و کزی و نه‌مان چوون.

3. بنه‌ما و هۆکاره‌ کاریگه‌ره‌کانی سه‌ر پیشه‌گه‌ری که‌رکوک

په‌یدا‌بوونی پیشه‌گه‌ری وه‌ک چالاکییه‌کی مرۆبی له‌ هه‌ر ولات و شار و ناوچه‌یه‌کی دیاریکراو ده‌که‌وتیه‌ ژیر کاریگه‌ری چهند هۆکاریکی سروشتی و مرۆبی، هه‌ولده‌دین به‌ پوختی بیانخه‌ینه‌روو:

3. 1 سه‌رمایه:

سه‌رمایه‌ سامانیکه‌ له‌ ئه‌نجامی کاریکی پیشووتر وه‌ده‌سته‌توووه و له‌ به‌ره‌مه‌ینانی سامانیکه‌ دیکه‌دا به‌کاردیت، سه‌رمایه‌ به‌یه‌کیک له‌ بنه‌ماکانی دامه‌زاندنی پیشه‌وه‌رییه‌کان داده‌نریت، ویزای ئه‌وه‌ی پیشه‌وه‌رانی که‌رکوک له‌ ماوه‌ میژووییه‌دا به‌ هۆی پیشه‌کانیان سه‌رمایه‌کی که‌میان ده‌ستکه‌وتوووه، به‌لام وه‌ک کاریکی رۆژانه‌ توانیویه‌ به‌و داها‌ته‌ نزمه‌ی، که‌ له‌ ریگه‌ی پیشه‌کانیان ده‌ستیانه‌ که‌وتوووه، بژیوی خویان دابین بکه‌ن، له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا رووبه‌رووی چنندین گرفتاری جۆراوجۆر بوونه‌ته‌وه، هه‌ر یه‌کیان به‌ شیوه‌یه‌ک کاریگه‌ریان له‌سه‌ر بارو‌دۆخی پیشه‌کانیان هه‌بووه و بوونه‌ته‌ هۆکاری که‌مبوونه‌وه‌ی به‌ره‌م و نزمبوونه‌وه‌ی ئاستی داها‌تیا، له‌ گرنگترین ئه‌و گرفتانه‌ش بریتیبوو له‌ ده‌رکه‌وتنی ئامیری نویی به‌ره‌مه‌ینان که‌ رووبه‌رووی پیشه‌وه‌رانی که‌رکوک بووه‌ته‌وه، چونکه‌ ئامیر و ئامرازه‌ نوییه‌کانی به‌ره‌مه‌ینان شوینی ده‌ست و هیزی بازوویان گرتوه‌وه، به‌وه‌ش به‌شیک له‌م پیشه‌ ده‌ستیانه‌کان به‌ره‌و لاوازی و نه‌مان هه‌نگاوی له‌سه‌رخویان هه‌لناوه‌ (سه‌عید، ۲۰۱۵: ۳۸۲؛ کاکه‌یی، ۲۰۲۰: ۳۲۸؛ کارگه‌چی، ۲۰۰۲: ۱۰۴).

3. 2 دهستی کار:

هیزی کار به یه کیک له بنه ماکانی به ره مهینان نه ژمار ده کريت، که کاریگه ری له سهر شوین و جوړی پیشه وهریبه کان داده نیت، سه رجهم پیشه وهریبه کان له پرؤسه ی به ره مهیناندا پشت به دهستی کار و کارامه یی له ئیشکردندا ده به ستن(الشماع، ۱۹۸۰: ۲۸۲-۲۸۵)، بؤ نه وهی بزانی ریزه ی دهستی کار له پیشه وهریدا چهنده، پیویسته ژماره ی نه و ژن و پیوانه ی که له ناوه ندی شاره کان و گونده کانداه توانن کار بکن بزانی ریت، له رووی ئابووریبه وه (ته مه نی ناوه ندی) نه و که سانه ده گریته وه که ته مه نیان له نیوان (۱۵-۶۰) سالی دایه، به ته مه نیکی شایسته و باش بؤ کارکردنی پیوان داده نریت، به لام بؤ ژنان ته مه نی (۱۵-۵۵) سالی به گونجاو و باش داده نریت بؤ کارکردن(السامرائی، ۱۹۷۵: ۳۰۲)، به گویره ی سه رژی میری سالی ۱۹۶۵ی دانیشتوان له کو ی گشتی دانیشتوانی لیوای که رکوک که (۴۷۳۶۲۶) کهس بووه، (۲۱۷۸۶۸) کهس ته مه نیان له نیوان (۱۵-۶۰) سالی دا بووه، که (۱۱۱۹۲۰) کهس له ره گزی نیر و (۱۰۵۹۴۸) که سیش له ره گزی می بووه، ریزه ی هه ردو ره گز له ته مه نی ناوبراودا (۱۵-۶۰) بؤ کارکردن له یه که وه نریک بووه، به جوړیک ریزه ی (۵۱.۳٪) له ره گزی نیر و (۴۸.۶٪) ی له ره گزی می پیکهیناوه(نتائج التعداد العام للسكان لسنة 1965، ۱۹۷۳: ۷۹-۸۱). واته ته مه نی ناوه ندی ریزه ی (۴۶٪) ی دانیشتوانی پیکهیناوه، نه مه ش ریزه یه کی باش بووه له سهر بوونی توژی گنج، که له رووی ئابووریبه وه به تایبه تی له که رتی پیشه سازی رولی سهره کیان هه یه، هه رچه نده له ئاماری ناوبراودا، ریزه ی ره گزی نیر له ته مه نی ناوه ندی جیاوازیبه کی نه وتوی له گه ل ره گزی می نییه، به لام نه مه ش به خالیکی نه رینی نه ژمار ده کريت چونکه به شیوه یه کی گشتی له کومه لگه ی کوردیدا پیوان زیده تر له که رتی پیشه سازی چالاکترن به راورد به ئافره تان.

قه باره و ریزه ی دهستی کار ناکریته پیوه ر بؤ چالاکیه پیشه وهریبه کان، چونکه دهسته به روونی دهستی کار له پیشه سازی نویدا ته نیا په یوه ست نییه به و که سانه ی ده توانن کار بکن، به لکو ده وه ستیته سهر شاره زای که له به ره مهیناندا هه یانه(البرازی، ۱۹۶۷: ۱۱-۱۲)، به گویره ی ئاماری ناوبرا، ژماره ی نه خوینده وار له لیوای که رکوک له نیو ته مه نی ناوه ندیدا له سالی ۱۹۶۵ بریتی بووه له (۱۵۷۰۱۶) کهس(نتائج التعداد العام للسكان لسنة 1965، ۱۹۷۳: ۵۳۱-۵۳۴). واته ریزه ی (۷۲٪)، بیگومان نه مه ش تاراده یه ک کاریگه ری له سهر که می ژماره ی کریکاری شاره زا و کارامه له بواری پیشه وهریدا هه بووه، که نه مه ش به یه کیک له گرفته کانی به رده م په رسه ندنی پیشه سازی له لیواکه دا داده نریت.

3. 3 بازار:

مه به ست له بازار نه و شوینه یه که که رهسته یان به رو بوومی ئاماده کراوی تیدا ساغ ده کریته وه، بویه نه مه بنه مایه رولیکی سهره کی له کرداری به ره مهیناندا پیکه هینیت، بازار دوو لایه نی سهره کی ده گریته وه، یه کیکیان قه باره ی دانیشتوان، واته ژماره ی نه و که سانه ی که ده یانه ویت نه و شمه ک و کالایانه بکن که خراوه ته روو، نه و ی دیکه شیان توانای کرینه، که به ستراوه ته وه به ئاستی بژیوی خه لکه وه(سه عید، ۲۰۱۳: ۱۸۰). له روانگی پیشه سازیبه وه بازار رولیکی سهره کی ده بینیت له بنیاتان و په ره پیدانی پیشه وهری و پیشه سازی، بایه خی بازار نه و کاته به دیارده که ویت که په یوه ندیبه کی به هیز له نیوان قه باره ی به ره مه پیشه سازیبه کان و چوارچیوه ی بازاردا هه بیت، فراوانی چوارچیوه ی بازار ده بیته مایه ی زیادبوونی ساغبوونه وه ی به ره مه پیشه وهریبه کان و دواتریش زیادبوونی بری قزانج، که نه مه ش پرؤسه ی په ره پیدانی ئابووری خیراتر ده کات، هه رچه نده گه شه ی پیشه وهری خیراتر بیت، بازاره کانی فراوانتر ده بن ئینجا بازار ناوخوی بیت یان دهره کی(السامرائی، ۱۹۶۹: ۴۹؛ البرازی، ۱۹۶۷: ۲۲-۲۳).

سه باره ت به ژماره ی دانیشتوان، که ریزه ی گه شه کردنی دانیشتوانی که رکوک له ئاستیکی باشدا بووه، بؤ نمونه له ماوه ی دیاریکراوی توژی نه وه که دا (۱۹۵۸-۱۹۷۵) ریزه ی گه شه کردنی سالانه ی ده قه ری که رکوک گه یشتووه ته (۶.۲٪)، نه مه له کاتیکدا ریزه که له عیراقتا (۴.۵٪) بووه(محمد، ۲۰۱۱: ۴۲)، به مه ش به رزی گه شه ی به رده وامی دانیشتوان کاریگه ری له سهر جووله ی بازار و ساغبوونه وه ی به ره مه پیشه وهریبه کان هه بووه. جووله ی بازار په یوهسته به داها تی تاکه کهس، چونکه قه باره ی بازار دیاری ده کات، به رزبوونه وه ی داها ت گه وره بوونی بازار ی

لێدهکهوێتهوه و خواستی خه‌لك له‌سه‌ر به‌رهمه‌ پيشه‌وه‌رييه‌كان زياتر ده‌كات، به‌پيچه‌وانه‌شه‌وه‌ نزمبوونه‌وه‌ی داها، ئاستی به‌كاربردن نزم ده‌كاتوه‌ و كاريگه‌ری خراپی له‌سه‌ر به‌رهمه‌ پيشه‌وه‌رييه‌كان ده‌بیت(النجا، ١٩٧٣: ٢٢٤؛ عبدالحمید، 2022: ١٠٧). به‌ شيوه‌یه‌کی گشتی داها‌تی تاكه‌كه‌س له‌ لیوای كه‌ركوك له‌ ئاستی‌کی ناوه‌ندی بووه، ئه‌ویش به‌ هۆی بوونی كۆمپانیای نه‌وت له‌ شاره‌كه‌دا، كه‌ رۆلی هه‌بووه‌ له‌ دۆزینه‌وه‌ی هه‌لی كار بۆ هه‌زاران كه‌س له‌ ریگه‌ی ئه‌و پرۆژانه‌ی كه‌ له‌ ناوه‌ندی شاری كه‌ركوك ئه‌نجامی داوه. سه‌باره‌ت به‌ ئاستی گۆزهرانی خه‌لكی كه‌ركوك، تیکرای داها‌تی سالانه‌ی تاكه‌كه‌سینك به‌ گوێره‌ی پلانه‌ ئابورییه‌كانی حكومه‌ت گۆرانکاری به‌سه‌ردا هاتوه، بۆ نمونه له‌ سالی ١٩٦٤ نیوه‌ندی داها‌تی سالانه‌ی تاكه‌كه‌س (٨١) دینار بووه، به‌لام له‌ سالی ١٩٧١ داها‌تی تاكه‌كه‌س به‌رزبووه‌ته‌وه‌ بۆ (١١٦) دینار(هاشم، ١٩٧٤: ٤٦٧)، له‌ دوا‌ی خۆم‌الیكردنی نه‌وت له‌ حوزه‌یرانی ١٩٧٢ و زیادبوونی داها‌ت و به‌رزبوونه‌وه‌ی نرخ‌ی نه‌وت له‌ بازاره‌كانی جیهاندا، داها‌تی تاكه‌كه‌س له‌ عێراق به‌رز بووه‌ته‌وه، به‌ جوړیک له‌ سالی ١٩٧٣ تیکرای داها‌تی تاكه‌كه‌س له‌ عێراق به‌رزبووه‌ته‌وه‌ بۆ (١٧٣) دینار(عزیز، ١٩٧٥: ٢٩٥)، بیگومان به‌رزایی داها‌تی تاكه‌كه‌س كاريگه‌ری له‌سه‌ر جوڵه‌ی بازار و ساغبوونه‌وه‌ی به‌رهمه‌ پيشه‌وه‌رييه‌كان هه‌بووه.

3. 4 سیاسه‌تی پيشه‌سازی حكومه‌ت:

له‌ دوا‌ی هه‌لگیرسانی شوێشی ١٤ ته‌مموزی ١٩٥٨، حكومه‌تی نوێی عێراق سیاسه‌تیکی نوێی ئابوری په‌یره‌وكرد، بۆ ئه‌وه‌ی له‌گه‌ڵ ره‌وشی سیاسی و ئابوری و كۆمه‌لایه‌تی كۆمه‌لگه‌ی عێراقی بگونجیت، بۆیه ئه‌نجومه‌نی ئاوه‌دانكردنه‌وه‌و وه‌زاره‌تی ئاوه‌دانكردنه‌وه‌ی سه‌رده‌می پاشایه‌تی هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌و له‌ ئایاری ١٩٥٩ وه‌زاره‌تیکی تایبه‌ت به‌ پيشه‌سازی دامه‌زاند، له‌ ماوه‌ی توێژینه‌وه‌كه‌دا (١٩٥٨-١٩٧٥) سێ پلانی ئابوری پینچ ساله‌ی په‌یوه‌ست به‌ كه‌رته‌كانی ئابوری و لا‌ت دا‌پۆژاون و چه‌ندین پرۆژه‌ی پيشه‌سازی له‌ سه‌رتاسه‌ری ولا‌ت جیبه‌جیكران، ئامانج له‌م پلانه‌ ئابورییه‌ ناردنه‌ دهره‌وه‌ی به‌رهمه‌ خۆم‌الییه‌كان و دا‌بێنكردنی هه‌لی كار و چالاككردنی ئابوری و لا‌ت بوو، به‌تایبه‌تی دوا‌ی خۆم‌الیكردنی نه‌وت له‌ یه‌کی حوزه‌یرانی ١٩٧٢، دواتر سه‌ره‌لدانی قه‌یرانی وزه‌ له‌ جیهاندا، به‌هۆی جه‌نگی عه‌ره‌ب- ئیسرائیل له‌ ئۆكتۆبه‌ری ١٩٧٣، ئه‌م رووداوانه‌ كاريگه‌ری هه‌بوو له‌سه‌ر گه‌شه‌ی ئابوری له‌ عێراق(السامرائی، ١٩٧٥: ١٥٤-١٦١؛ سه‌عید، ٢٠١٣: ١٨٦-١٨٧).

حكومه‌ت له‌ ریگه‌ی ئه‌و قانون و بڕیار و پلانه‌ ئابورییه‌ی كه‌ ده‌ریكردوون، به‌ مه‌به‌ستی هاندانی كه‌رتی پيشه‌سازی و پاراستنی پيشه‌گه‌رییه‌كانی ناوخۆ له‌ كینبێكێكردن له‌گه‌ڵ پيشه‌سازی دهره‌وه، حكومه‌ت چه‌ند هه‌نگاویکی گرت به‌ر، بۆ نمونه ئه‌و كه‌سانه‌ی پرۆژه‌ی پيشه‌گه‌ری دروستده‌كهن و سه‌رمایه‌كه‌یان له‌م بواره‌دا ده‌خه‌نه‌گه‌پ، به‌ چه‌ند شيوه‌یه‌ك ده‌به‌خشرین له‌ باجی دهرامه‌ت و خانووبه‌ره‌ و باجی گومرگی كه‌ره‌سته‌ سه‌ره‌تاییه‌كان، ئه‌مه‌ و بۆ پیدانی زه‌وی بۆ دامه‌زاندنی پرۆژه‌كه‌، بۆ ئه‌وه‌ی بێته‌ هاندهریک بۆ پيشكه‌وتنی پيشه‌گه‌رییه‌كه‌، به‌ مه‌به‌ستی پرکردنه‌وه‌ی پیدایه‌تییه‌كانی بازار به‌ به‌رهمه‌كانی ناوخۆ(الوقائع العراقية، 1973/2/26: ع 2224).

سه‌باره‌ت به‌ دابه‌شبوونی پرۆژه‌ پيشه‌سازی و پيشه‌گه‌رییه‌كان له‌ عێراقدا، به‌شی هه‌ره‌ زۆری پرۆژه‌كان له‌ چه‌ند شاریکی دیاریكراوی وه‌ك به‌غدا و به‌سه‌ره‌ و مووسل جیبه‌جیكران، ئه‌مه‌ش له‌سه‌ر ئه‌و بنه‌مایه‌ی ئه‌و ناوچانه‌ پنیوستیه‌كانی به‌رهمه‌هینانیان تیا‌دا ده‌سته‌به‌رکراوه‌ و به‌ شيوه‌یه‌کی گشتی یارمه‌تیده‌ره‌ له‌ كه‌می تیچووی به‌رهمه‌هینان، به‌لام په‌یره‌وكردن ئه‌م سیاسه‌ته‌ له‌ لایه‌ن حكومه‌ته‌وه، گرفتی زۆری له‌ رۆی ئابوری و كۆمه‌لایه‌تییه‌وه‌ لێكه‌وته‌وه، به‌ تايبه‌تیش ناهاوسه‌نگی په‌ره‌پیدانی ئابوری له‌ نیوان شاره‌ پيشكه‌وتوو و دواكه‌وتووكانی هینایه‌كایه‌وه‌(السماک و آخرون، ١٩٨٣: ٢٠١-٢٠٢)، سه‌رباری ئه‌وه‌ی زۆریه‌ی داها‌تی حكومه‌ت له‌ كیلگه‌ نه‌وتیه‌كانی لیوای كه‌ركوك دا‌بێن ده‌كرا، به‌لام شاره‌كه‌ له‌ چوارچۆیه‌ی ئه‌و ناوچانه‌دا نه‌بووه‌ كه‌ پلانی چری پيشه‌ساز و پيشه‌گه‌ری بیگرتیه‌وه، (جگه‌ له‌ پيشه‌سازی نه‌وت) كه‌مترین پرۆژه‌ی پيشه‌گه‌ری و پيشه‌سازی له‌ شاره‌كه‌ جیبه‌جیكراره‌(جریده‌ خبات، ١٩٦٠) فه‌رامۆشكردن و بايه‌خه‌دان به‌ كه‌رتی پيشه‌سازی له‌ كه‌ركوك (له‌نیویشیدا پيشه‌گه‌ری) له‌ لایه‌ن حكومه‌ته‌وه، به‌شیک بووه‌ له‌ سیاسه‌تی ئابوری ده‌وله‌ت(مخیدین، ٢٠٠٦: ٢١٨؛ البوتانی، ٢٠١١: ٣٢٤-٣٢٦).

له لایه کی دیکه وه له کۆنگره ی حه وته می پارتی دیموکراتی کوردستان که له شاروچکه ی گه لاله به ستراره له تشرینی دوومه ی ۱۹۶۶ دا (بارزانی، ۲۰۰۴: ۲۳۲)، له خالی (۱۱) ی بهرنامه ی کۆنگره که داواکراوه بایه خ به گه شه سه ندنی پیشه سازی نیشتمانی و وه به رهینانی سه رمایه ی نیشتمانی له بواری پیشه سازیدا بدریت و بهرژه وه ندی به کارهینه ران بپاریزیت، هاوکات رایگه یاندوو که تیده کوشیت بۆ به پیشه سازیکردنی ولات به پیشه سازی گه وره و بچووک له ژیر پویشانی پووپیوی سامانی کانزایی، ههروه ها بایه خدان به پیشه سازی نهوت و کبریت و گه یاندنی ته زوی کاره با به سه رجه م ناوچه کانی ولات، ههروه ها هانی پیشه سازی وهک شه کر و کاغز و شیرمه نی و پیسته و قووتووبه ندی و چیمه نتو و جگه ره و... هتد بدریت، له بهرانبه ردا باجی گو مرگ هه لگی ریت له سه ر ئامیر و کارگه و مه کینه ی هاوردده کراو، وهک پالپشتیه که بۆ پیشه سازی نیشتمانی (وانلی، ۲۰۱۲: ۴۷۷).

هه رچه نده حکومه ت وهک پیویست به دریزایی ماوه ی دیاریکراوی توژی نه وه که بایه خ به پیشه گه ری له که رکوک نه داوه (خلف، ۲۰۱۲: ۲۶۹)، به لام له گه ل ئه وه شدا له ریگه ی ده رکردنی کومه لیک قانونه وه هه ولیداره که رتی پیشه سازی و به ره مه ی پیشه گه ری ناوخیی بپاریزیت، هه نگاوه کانیش بریتیبوون له سه پاندنی باجی گو مرگ به سه ر ئه و شه مک و کالایانه ی هاوشیوه یان نزیکن له به ره مه م و کالای خومالی، له هه مان کاتدا سنووردارکردنی هاوردده کردنیان، به مه به سستی که مکردنه وه ی رکابه ری کالای هاوردده کراو بهرانبه ر به ره مه ناوخییه کان (الفضلی، ۲۰۱۲: ۴۰۲).

بایه خدان به خویندنی پیشه سازی هه نگاویکی دیکه ی حکومه ت بووه به مه به سستی په ره پیدانی که رتی پیشه سازی، لیوای که رکوکیش پیشه نگ بووه له خویندنی پیشه سازی، چونکه میژووی یه که مین قوتابخانه ی پیشه سازی له شاره که دا ده گه ریته وه بۆ سالی ۱۹۴۵-۱۹۴۶، دواتر له سالی ۱۹۵۶-۱۹۵۷ قوتابخانه یه کی دیکه ی پیشه سازی ئیواران کراوه ته وه، بوونی کۆمپانیای نه وتی عیراقیش له شاری که رکوک هۆکاریک بووه بۆ کردنه وه ی سه نته ری راهیتانی پیشه گه ری له ناوچه ی (عه ره فه) دا له سالی ۱۹۵۱، سه نته ری ناوبراو رۆلیکی گه وره ی بینووه له پیگه یاندن و کارامه یی و شاره زایی پیشه گه رانی که رکوک (عبدالعزیز، ۲۰۱۴: ۱۸۲-۱۸۷). سال له دوی سال ژماره ی قوتابیانی ئاماده یی پیشه سازی که رکوک زیده تر بووه، بۆ نمونه له سالی خویندنی (۱۹۶۸-۱۹۶۹)، (۲۶۱) قوتابی له ئاماده ییه که ده امیان کردوه و ژماره ی مامۆستاکانیان (۳۲) مامۆستا بووه (البرکی، ۲۰۱۹: ۱۳۲)، له سالی خویندنی (۱۹۷۳-۱۹۷۴) ژماره ی قوتابیانی دوو هینده زیده تر بووه و بهرزه بووه ته وه بۆ (۵۴۹) قوتابی، له سالی خویندنی دواتر دا (۱۹۷۴-۱۹۷۵) ژماره ی قوتابیانی ئاماده ییه که (۷۶۳) قوتابی بووه، که له و ساله دا بۆ یه که م جار (۵۳) قوتابی کچ وه رگیرون له پۆلی یه که مدا، له دوی به غدا که رکوک دووه م پاریزگا بووه له رووی ژماره ی قوتابیانی له ئاماده یی ناوبراوا که خویندن تیاپاندا سی سال بووه (التعلیم المهني في العراق للعام الدراسي 1975/1974، ۱۹۷۵: ۹، ۲۳). بیگومان به هوی بوونی کۆمپانیای نه وتی که رکوک له شاره که، خواستیکی زۆر له سه ر خویندنی پیشه سازی هه بووه، چونکه دوی ته واوکردنی خویندن ده رفه تی دامه زراندن و هه لی کار بۆ ژماره یه کی زۆر له ده رچووان ره خساوه تاکو له به شه جیا جیاکانی کۆمپانیاکه کار بکه ن. له ئاماده یی ناوبراوا پسپۆرییه کانی: (میکانیک، کاره با، دارتاشی، جامچی، رستن و چنن، بیناسازی، ئۆتومبیل، تۆکمه چیتیی یان فیه تی، چاکردنه وه ی رادیو و ته له فزیون) تیاپا خویندراوه، ئامانجی سه ره کی دامه زراندنی ئاماده ییه که فه راهه مکردنی ده سستی کاری شاره زاو وه ستای لیها توو بووه، که که رکوک پیویستی پنی هه بووه، سه باره ت به وه رگرتنی قوتابیانی، پیویست بوو ده رچووی خویندنی ناوه ندی بیت و هه ندیک زانیاری ته کنیکی له باره ی ئه و به شان هه بیت که ده یه ویت تیاپاندا بخوینت، قوتابخانه که سالانه پيشانگای تابه ت به و به ره مه پیشه سازی و هونه رییانه ی کردوه ته وه که قوتابییه کان دروستیان کردوه، به تابه تی کاره ده ستییه کانی قوتابیانی به شی هونه ری ماله وه که زیاتر قوتابیانی کچ پیی هه لساون، قوتابخانه که رۆلی له پيشخستنی پیشه سازی له که رکوکدا هه بووه کومه لیک وه ستا و ته کنیکاری شاره زای له بواری پیشه گه ری و پیشه سازی پیگه یاندوو، که دواتر له کارگه و دامه زراوه پیشه سازییه کان سوودیانی لی بینراوه.

4. ئەنجام:

له دواى وردبوونهوه له زانىارىيە ميژووييەكان، توپژينهوهكه به چهند دهرئهنجاميك گەيشت، كه له خوارهوهدا به پوختى خراونهتهروو:

– هەلکەوتەى جوگرافى شارى كەرکوک وەك چەقى بەيەكەوهگریدانى شارەکانى باشوورى كوردستان و ناوچەکانى دیکەى عێراق، وایکردبوو كه شارەكە ببيته ناوهندىك بۆ دابىنکردن و فەراهەمکردنى بەرهەمى پيشە دەستىيەكان و ئامرازى جۆربهجۆر بۆ سەرجهم ناوچەکانى عێراق.

– هەرچەندە بەشیک له پيشە دەستىيەکانى كەرکوک سادە و ساكاربوون، بەلام ئامرازىك بوون بۆ دابىنکردنى بژيوى ژيان بۆ چەندىن توپژى جياجياى دەقەرەكە، بە تايبەتى بۆ خەلكى ديهاتهكان.

– بە سەرنجدان له پيشە هەمەچەشەنەكانى شارەكە، كارامەيى و دەستپەرەنگى پيشەوهرانى كەرکوکمان بۆ دەرەكەووت، دواجار هەندىك له پيشەوهران بە هۆى بەرهەمى ناوازه و پيشەكانىيانەوه ناوبانگى گەرە لەسەر ئاستى ناوچەكە و عێراقيش پەيدا دەكەن، وەك وەستا حەسىب قادرى سەراج.

– له هەندىك پيشەى ديارىكراودا، وەك: (بەرگروويى، جۆلابى، دەلاكى، رستن و چىن)، ژنان شانەشانى پياوان بەشدارىيان كردووه، ئەمەش ئەو پاستىيەمان بۆ دەسەلمىنىت، كه ژنانى كوردستان بە گشتى و لەنيويشياندا ژنانى كەرکوک بە تايبەتى، جگە له بەخيوکردنى منداڵ و كارى رۆژانهى ناو كىنگە و يارمەتيدانى پياوان، له كارى كشتوكالى و بەخيوکردنى مەروماڵاندا، رۆلى بەرچاويان له پيشەگەریدا هەبووه و بەهۆى كارەكەيانەوه بەشیک له بژيوى ژيانى خيزانهكانيان دابىنکردووه و له هەندىك كاتيشدا بەرهەمى زيادهيان لى فرۆشتووه.

– بەرهەمى پيشە دەستىيەكان، هۆكارىك بووه بۆ بووژانهوهى بازار و كاراكردى چالاكى بازىرگانى له ناوچەكەدا، هاوشانى كەرتهكانى دىكەى ئابوورى، وەك: (كشتوكال و سامانى ئازەل، پيشەسازى، گواستنهوه و گەياندن).

– بوونى كۆمپانىي نەوت له شارەكە و بەرەوامى كۆچى بەليشاوى گوندنشىنەكان بۆ سەنتەرى شار، بە مەبەستى دەستكەوتنى هەلى كار و خۆشگوزەرانى، هۆكارىكى دىكەى گەشەکردن و بەرەواميدان بووه بە هەندىك لەم پيشە دەستىيانە، بە تايبەتى ئاسنگەرى و دارتاشى.

– بە هۆى دەرکەوتن و پەيدا بوونى ئاميرى پيشكەوتووى سەردەمىيانە، بە ديارىكراوى له كۆتايى سالانى شەستهكان و سەرەتاي حەفتاكاندا، بەشیک له پيشەگەرى و پيشە دەستىيەكانى كەرکوک دووچارى پاشەكشە و لەناوچوون بوون.

5. پەراويزەكان:

1. پيشە دەستىيەكان: كۆمەلەك كەلوپەل و بەرهەمى دروستكراوى دەستىن بەهەيەكى ئابوورى و هونەرييان هەيە، پشت بە دەستى كارى شارەزا و كارامە دەبەستن كه پىيان دەگوترىت (پيشەوهر)، ئەم پيشانە بە شىوهى تەنيا يا بە كۆمەل ئەنجام دەدرين و پيشەكەيان دەكەنە سەرچاوهى بژيوى داهاى ژيانىان. هاوكات پيشەوهران له رىگەى سەيرکردن و راهىنانى كورتخايەنەوه فىرى پيشەكان دەبن، زۆربەى كاتيش ئەم پيشانە له باوكان و دايكانەوه بۆ كور و كچەكانيان گواستراوهتەوه. بۆ زانىارىى زياتر، برۆانە: (حسىن و درويش، 2011: ص 24؛ روستى، 2007: ل 21).

2. قەرەجەكانى كەرکوک ژمارەيان (40) خيزان بووه و له هەردوو گەرەكى (لەتيفاو) و (قەلا) نيشتەجى ببوون. بۆ زانىارىى زياتر لەسەر بنەچە و دابەشبوونى قەرەج له ناوچەكانى عێراق و كەرکوک، برۆانە: (الحدىثى، 1979: ص 79).

3. پۆپەژمىن: پىخەفىكى تەنك بوو، هاويان خەلك له كاتى خەوتندا ئەياندا بەسەر جەستەى خۆياندا، هەروها بۆ لانك (بىشكەى) منالانىش بەكار هاتووه، ئەم پىخەفە تەنكە له هەندى ناوچەى كوردستان بە (كوللە) ناسراو بوو. برۆانە: (عەزىز، 2020: ل 109).

4. دارگەون: پووهكىكى دىركاويه، زۆر بەرز نابىت، له خاكىكى بەرەلەندا دەرويت، بە تايبەتى له ناوچەكانى قەرەحەسەن

و جهباری، داری رهگه که له لایه که وه به چه قو بریندار ده کریت شله یه کی رهنگ ناوی لی دهرده چیت، به جی ده هیلد ریت تاکو رهق نه بیته وه، پاشان له بیسی پاک ده کریت وه، دواتر به ناگر شل ده کریت وه و ده بیت به چه سپ (که تیره)، بروانه: (عهزیز، 2020: 116).

6. لیستی سه رچاوه کان

نماره فهرمییه کان:

- الجمهورية العراقية، وزارة التخطيط، الجهاز المركزي للإحصاء، المجموعة الإحصائية السنوية 1972، (بغداد-1973).
- الجمهورية العراقية، وزارة التخطيط، الجهاز المركزي للإحصاء، نتائج التعداد العام للسكان لسنة 1965، مطبعة الجهاز المركزي للإحصاء، (بغداد-1973).
- الجمهورية العراقية، وزارة الداخلية، مديرية النفوس العامة، المجموعة الإحصائية لتسجيل عام 1957 لوائي السليمانية و كركوك، مطبعة العاني، (بغداد-1958).
- الجمهورية العراقية، وزارة التخطيط، دائرة الإحصاء المركزية، المجموعة الإحصائية السنوية العامة 1965، مطبعة الحكومة، (بغداد-1966).
- الجمهورية العراقية، وزارة التخطيط، الجهاز المركزي للإحصاء، دائرة الإحصاء الاجتماعي، التعليم المهني في العراق للعام الدراسي 1974/1975، (بغداد-1975).

کتیب:

أ- به زمانی کوردی

- بارزانی، مسعود (2004)، به زمانی و بزوتنه وهی رزگاریخوازی کورد، شوڤشی ئه یلوول 1961-1975، بگ 3، ب 1، چاپخانه ی وهزارته ی په روه ده، هه ولیر.
- جیوگرافیای هه ریمی کوردستانی عیراق (1998)، چ 1، چاپخانه ی وهزارته ی په روه ده، هه ولیر.
- چنارانی، عباس (2009)، که له پوووری کورده واری، چ 1، چاپخانه ی وهزارته ی رۆشنیری، هه ولیر.
- ژینگل، لیژهک (1999)، کۆمه لی لادیتی کوردستانی هاوچه رخی عیراق به رامه ر به نۆی بوونه وه، و: عهزیز گه ردی، چ 1، هه ولیر.
- سالی، موعته سه م (2014)، له که رکوک وه، چاپخانه ی شه هید نازاد هه ورامی، که رکوک.
- سمایل، عه باس سلیمان و هۆرمزیار، نه جیبه زرار (2023)، چه ند بابه تیکی کولتوری کوردی، بلاو کراوه ی ئه کادیمیای کوردی، چاپخانه ی زانکوی سه لاهه دین، هه ولیر.
- سه عید، کامه ران تاهیر (2013)، جوگرافیای عیراق مرۆیی و چالاکي ئابوووری، چ 1، نارین بۆ چاپ و بلاوکردنه وه، هه ولیر.
- شکور، زاهیر (2013)، جارانی که رکوک گه شتیک به ناو گه رهک و شه قامه کانی که رکوکدا، به رگی یه که م، چاپخانه ی شه هید نازاد هه ورامی، که رکوک.
- عه بدولر ه حمان، دلشاد مه محمود (2019)، بارودۆخی کۆمه لایه تیی شاری که رکوک (1921-1958)، چ 1، ناوه ندی کوردستان بۆ دۆکیۆمیت و لیکۆلینه وه یی ئه کادیمی له زانکوی سلیمانی، چاپخانه ی ناوه ندی سارا، سلیمانی.
- عهزیز، هۆشیار به کر (2020)، گه رهکی شوڤچه، بلاو کراوه ی ئه کادیمیای کوردی، چاپخانه ی زانکوی سه لاهه دین، هه ولیر.
- کاکه یی، هه رده ویل (2023) پیشه ی ناسنگه ری، ئینسکلۆپیدیای که رکوک، به رگی شه شه م، چ 1، ده زگای رۆشنیری جه مال عیرفان، چاپخانه ی تاران، سلیمانی.
- که ندی، علی (2014)، کولتوری لادی، چ 1، چاپخانه ی حاجی هاشم، هه ولیر.
- محیدین، واحد عومه ر (2006)، دانوستانه کانی بزوتنه وه ی رزگاریخوازی نه ته وه یی کورد و حکومه ته کانی عیراق (1921-1968)، سه نته ری لیکۆلینه وه ی ستراتیجی کوردستان، سلیمانی.
- محه مه د، سمکو به هروژ (2009)، گورانه ئابوویرییه کانی له روانگه ی سه رده مه میژوویرییه کانه وه، چ 1، ده زگای چاپ و په خشی حه مدی، سلیمانی.
- محه مه د، سمکو به هروژ، میژوویری شیهو جلوه به رگی ناوچه ی که رکوک، ئینسکلۆپیدیای که رکوک، بگ 6، ده زگای رۆشنیری جه مال عیرفان، چاپخانه ی تاران، سلیمانی.
- ئینسکلۆپیدیای که رکوک (2023)، بگ 6، چ 1، ده زگای رۆشنیری جه مال عیرفان، چاپخانه ی تاران، سلیمانی.

ب- به زمانی عه ره بی:

- أوغلو، نجات کوثر (2019). الأوائل في كركوك، ط 1، مكتبة أمين، كركوك.
- البرازي، نوري خليل (1967)، الصناعة و مشاريع التصنيع في العراق، مطبعة النهضة الجديدة، القاهرة.
- البوتاني، عبدالفتاح علي يحيى (2011)، وثائق عن الحركة القومية الكوردية التحررية/ ملاحظات تاريخية و دراسات أولية، مطبعة وزارة التربية، اربيل.

- الجاف، وريا (١٩٩٨). كركوك دراسة سياسية و اجتماعية، مطبعة وزارة الثقافة، اربيل.
- الحائك، حسين نهاد عبد الحميد (٢٠٢٢)، التحولات الاقتصادية في العراق ١٩٦٨-١٩٨٠، ط١، دار نور للطباعة و النشر، مطبعة نركال، الموصل.
- الحديثي، طه حمادي (١٩٧٩)، العجر والقرج في العراق، الموصل، جدول رقم (٦).
- خصباك، شاكر (١٩٧٣)، العراق الشمالي دراسة لنواحي الطبيعية و البشرية، مطبعة شفيق، بغداد.
- السامرائي، سعيد عبود (١٩٦٩)، سياسة التصنيع في العراق/التنمية الاقتصادية في العراق، مطبعة الأزهر، بغداد.
- السامرائي، سعيد عبود (١٩٧٥)، موارد العراق الاقتصادية مسح شامل للموارد الزراعية و المائية و الحيوانية و المعدنية و البشرية و أساليب تعينتها و تطويرها، ط١، مطبعة القضاء، النجف.
- السامرائي، سعيد عبود (١٩٨٢)، الاقتصاد العراقي الحديث (دراسة تحليلية في هيكل الاقتصاد العراقي و آفاق تطوره)، ط١، مطبعة القضاء، النجف.
- سعيد، إبراهيم خليل (٢٠١٢)، كركوك بانوراما التاريخ و الانسان، ج١، ط١، فضولي للطباعة و النشر، كركوك.
- سعيد، إبراهيم خليل (٢٠١٥)، كركوك بانوراما التاريخ و الانسان، ج٢، ط١، كركوك.
- الشماع، سميرة كاظم (١٩٨٠) مناطق الصناعة في العراق، دار الرشيد للنشر، بغداد.
- ضابط، شاكر صابر (١٩٦١)، كركوكه اجتماعي حيات (فولكلور)، زمان باصم نهوى، بغداد.
- عزيز، محمد (١٩٧٥)، الدخل القومي في العراق و تقديراته خلال الفترة (١٩٥٠-١٩٧٣)، دار غريب للطباعة، القاهرة.
- اللجنة العليا لاحتفالات ١٤ تموز، ثورة ١٤ تموز في عامها الثالث، مطبعة الرابطة، (بغداد- ١٩٦١)،
- محمد أزهري سعيد السماك وآخرون (١٩٨٣)، أساسيات الاقتصاد الصناعي، مطبعة جامعة الموصل، الموصل.
- محمد، خليل اسماعيل (٢٠١١)، كردستان العراق في ضوء التعدادات السكانية، مطبعة جامعة صلاح الدين، اربيل.
- هاشم، جواد (١٩٧٤)، تكوين الرأسمال في العراق ١٩٥٧-١٩٧٠، المؤسسة العربية للدراسات و النشر، بيروت.
- وانلي، عصمت شريف (٢٠١٢)، كردستان العراقية هوية وطنية (دراسة في ثورة ١٩٦١)، ت: د. سعد محمد خضر، مطبعة شقان، السليمانية.

نامہ و تیزی زانکوی:

أ- به زمانی کوردی

- عثمان، بورهان حاتم (٢٠١٩). بارودوخی ئابووری ههولیر 1958-١٩٧٥، تیزی دکتورا، کولیزئی ئاداب، زانکوی سه لاهه دین.

ب- به زمانی عهربی

- البرکي، طيف سوادى صباح (٢٠١٩)، كركوك دراسة في أوضاعها الاجتماعية و الاقتصادية ١٩٦٨-١٩٧٩، رسالة ماجستير، كلية التربية، جامعة القادسية.
- خلف، إيمان مصطفى (٢٠١٢)، سياسة التخطيط الاقتصادي في العراق ١٩٦٤-١٩٧٥، أطروحة دكتوراه، كلية التربية ابن رشد-قسم التاريخ، جامعة بغداد.
- عبدالعزيز، دلشاد عمر (٢٠١٤)، شركة نفط العراق المحدودة، دراسة تاريخية في نشاطها الاقتصادي والخدمي في كركوك (١٩٢٧-١٩٧٢)، أطروحة دكتوراه، كلية الآداب، جامعة الموصل.
- طالب، جزا توفيق (٢٠٠٤)، اقليم كردستان العراق دراسة في الجغرافية السياسية، أطروحة دكتوراه، كلية العلوم الإنسانية، جامعة السليمانية.
- العباسي، مهدي صالح سعيد (٢٠٠٥)، كركوك في أواخر العهد العثماني (١٨٧٦-١٩١٤)، دراسة في أوضاعها الادارية والاقتصادية والثقافية، رسالة ماجستير، كلية الآداب، جامعة الموصل.
- النجار، عبدالوهاب (١٩٧٣)، سياسة التصنيع في العراق (١٩٥٨-١٩٦٨)، أطروحة دكتوراه، جامعة الاسكندرية.

چاوپيکه و تن:

- ئەحمەد، ٢٠٢٥/٤/٩، كەركوك. عەلى حوسەين ئەحمەد لە سالى ١٩٤٣ لە شارى كەركوك لەدايكيووه، لە ماوهى توپتەينه وه كه دا چيشتلينه ريكي ديارى شارى كەركوك بووه، ئىستاش لە بەرانبەر نەخوشخانەى كۆمارى لە كەركوك خواردينگەى هەيه.
- ئەبو عەلى، ٢٠٢٥/٤/٩، كەركوك. حەقى ئىسماعيل ئەحمەد ناسراو بە (ئەبو عەلى)، لە سالى ١٩٥٧ لە شارى كەركوك لەدايكيووه، لە سالى ١٩٧٣ بەداووه لەگەڵ باوكى دەستى بەپيشەى زيرنگرى كردوو، تائىستا دوكانى زيرنگرى هەيه لە بازارى قەيسەرى (سوق القيصريه) و سەرۆكى ليژنەى زيرنگرانه لە هەمان بازاردا.

- جهمال ئالتونچى، ۲۰۲۵/۴/۸، كەركوك. ناوى تەواوى جەمال عەبدولجەبار ئەكرەم ئالتونچى ناسراو بە (ئەبو شوان)ە، لە سالى ۱۹۵۶ لە شارى كەركوك لەدايكيووه، ھەر لە تەمەنى گەنجىيەوھ لەگەل باوكى لە بازارى عەسرى (سوق العصري) كارى زىرنگرى كردووھ، ئىستاش لەھەمان بازارى دوكانى زىرنگرى ھەيە.
- پشدرى، ۲۰۲۵/۴/۹، كەركوك. عاسى عەلى محەمەدئەمىن ناسراو بە عاسى عەلى حاجى شەمە، نوبراو لە سالى ۱۹۴۲ لە شارى كەركوك لەدايكيووه، لە ماوھى تويژىنەوھەكەدا بەرگدروويەكى ديارى شارى كەركوك بوو، ھاوشانى پيشەى بەرگدروويى، كارى كوتالفرۆشى كردووھ، تاكو ئىستاش لە بازارى قەيسەرى گورھى شارى كەركوك دوكانى كوتالفرۆشى ھەيە و لە گەرھكى ئىسكان دادەنیشيت.
- سابير، ۲۰۲۵/۴/۹، كەركوك. كاميل سالىح سابير بە وەستا كاميل قەلەنجى ناسراو، لە سالى ۱۹۶۶ لە شارى كەركوك لەدايكيووه، لە منالبيەوھ لە دوكانى باوكى كارى كردووھ، دواتر فيرى دروستكردى تيزكردىوھ و دروستكردى چەقو و خەنجەر بوو، ئىستاش لە بازارى گورھ لە جووت قاوھ دوكانى تيزكردىوھى چەقو و خەنجەرى ھەيە.
- شەريف، ۲۰۲۵/۴/۹، كەركوك. مستەفا محەمەد شەريف ناسراو بە مستەفا سيامەنسورى، نوبراو لە سالى ۱۹۳۹ لە گەرھكى (بولاق)ى شارى كەركوك لەدايكيووه، لە سالى ۱۹۵۵ لەگەل باوكى دەستى بە پيشەى ئاسنگەرى كردووھ، لە شەستەكان و حەفتاكاندا ئاسنگەرىكى بەناوبانگى شارى كەركوك بوو، بەلام ئىستا تواناى كاركردى نەماوھ و كورھەكى بەناوى (خالد) شويى باوكى گرتووتەوھ.
- قادر، ۲۰۲۵/۴/۸، كەركوك. عەبدولناسر حەسيب قادر كورپى وەستا حەسيب قادرى سەرچا، لە سالى ۱۹۵۸ لە شارى كەركوك لەدايكيووه، لە تەمەنى ۱۴ سالىيەوھ لەگەل باوكى كارى سەرچاى كردووھ، نوبراو دەلييت: باوكم لە سالى ۱۹۰۷ لەدايكيووه و سالى ۱۹۸۹ كوچى دوايى كردووھ. ئىستاش نوبراو لەھەمان دوكانى خەرىكى كارى سەرچاىيە.
- عەلى، ۲۰۲۵/۴/۹، كەركوك. نەجمەددين محەمەد عەلى لە سالى ۱۹۴۳ لە گەرھكى (بولاق)ى شارى كەركوك لەدايكيووه، لە تەمەنى بيست سالىيەوھ لەگەل باوكى دەستى بە كارى دارتاشى كردووھ، لە ماوھى تويژىنەوھەكەدا دوكانى دارتاشيان لە بازارى پشت سىنەما (عەلەمىن) ھەبووھ لە نزيك بازارى ئەحمەدئاغا، تاكو ئىستاش بەردەوامە لەسەر پيشەى دارتاشى.

پۆژنامە و گوڤار:

أ- به زمانى كوردى

- اسماعيل، نجم الدين عبدالله، قادر، مەدى محمد (2023/12/15)، پيشەگەرى لە پاريزگای ھوليز لە سالانى 1975-1991 تويژىنەوھەيەكى ميژوويى ئابوورپيە، گوڤارى زانكو بو زانستە مروڤايەتبيەكان، بەرگى (27)، ژمارە (SpB).
- سالىح، عەلى حوسين (۲۰۱۳). ناوى ئامرازە جووتيارپيە رەسەنەكانى كوئەلگەي كوردى، گوڤارى (كەركوك)، ژ (۸).
- عەبدوللا، ئالا (۲۰۰۰)، دەست رەنگينى ئافرەتى كورد/ ئافرەت و تەونكارى لە كوئەلگەي كوردەوارى، گوڤارى (ئاسوى فولكلور)، ژ (۲).
- فەقى، شيرزاد (۲۰۰۸). لە پيشەگەريەكانى كوردەوارى كورتان درووين، گوڤارى (ئاسو فولكلور)، ژ (۳۹).
- كارگەچى، بەھار (زستانى ۲۰۰۲) پيشە ميلليەكان لە كوردەواريدا، گوڤارى (كەلەپوورى كورد)، ژ (۱۵)، سلیمانى.
- كورھەچى، فەريد توفيق (ئەيلوولى ۲۰۱۳)، كورھەچيەكان، گوڤارى (شارەوانى ھوليز)، ژ (۱۸).
- روستى، نادر، (۲۰۰۷)، گوندى كوردى و گوڤان لە پيشەدا (گوندى روست و ھەك نمونە)، دەزگای ئاراس، ھوليز.

ب- به زمانى عەرەبى

- جريدة (الوقائع العراقية)، ع (۲۲۲۴)، في ۱۹۷۳/۲/۲۶.
- جريدة (الوقائع العراقية)، ع (۵۲۰)، في ۱۹۶۱/۵/۴.
- جريدة (خبرات)، ع (۳۶۹)، السنة الثانية، في ۱۹۶۰/۱۱/۲۵.
- حسين، د. إبراهيم راشد و درويش، د. ماهر صبري، (۲۰۱۱)، الصناعات الحرفية إنتاجها وتسويقها وأفاقها في الإقتصاد العراقي، مجلة (كلية بغداد للعلوم الاقتصادية الجامعة)، ع (۲۳).
- قانون التعديل الأول لقانون تنمية و تنظيم الإستثمار الصناعي، جريدة (الوقائع العراقية)، ع (۲۳۷۹)، في ۱۹۷۴/۱/۸.
- قانون تنمية و تنظيم الإستثمار الصناعي رقم (۲۲)، جريدة (الوقائع العراقية)، ع (۲۲۲۴)، في ۱۹۷۳/۲/۲۶.

المهن والحرف اليدوية في كركوك (1958-1975)

دشاد محمود عبدالرحمن

قسم التاريخ، كلية الآداب، جامعة صلاح الدين - أربيل، إقليم
كردستان، العراقdilshad.m.a@su.edu.krd

اسعد صالح عبدالله

قسم التاريخ، كلية الآداب، جامعة صلاح الدين - أربيل، إقليم
كردستان، العراقasaad.abdullah@su.edu.krd

ملخص

يحتل المهن والحرف اليدوية في كركوك تاريخاً طويلاً. إلى جانب القطاعات الاقتصادية الأخرى، لعبت المهن والحرف اليدوية دوراً مهماً في اقتصاد كركوك، وقدمت منتجاتها الاحتياجيات الأساسية للسكان بأسعار منخفضة، وفي الوقت نفسه كانت مصدر رزق لعدد من السكان الآخرين. المشكلة الرئيسية في البحث كانت عدم وجود الأرشيفات المخصصة لهذا الموضوع، بالإضافة إلى فقدان عدد كبير من المهن ووفاة عدد كبير من المهنيين وعدم استجابة عائلاتهم وأقاربهم في الخوض عنهم.

تهدف الدراسة إلى اهتمام بتاريخ الاقتصادي لكركوك وتسلط الضوء على المهن والحرف اليدوية وإبراز العوامل المؤثرة عليها في السنوات (1975-1958). اعتمدت الدراسة على منهج السردية، وفي الوقت نفسه وعند الضرورة، تم استخدام المنهج التحليلي. استخدمت في الدراسة مجموعة من المصادر العلمية والمتخصصة، بالإضافة إلى إجراء العديد من المقابلات مع الحرفيين. توصلت الدراسة إلى أن الموقع الجغرافي للمنطقة ووجود شركة النفط العراقية المحدودة (IPC)، هما من الأسباب الرئيسية لتطور واستدامة بعض الحرف في كركوك. الكلمات المفتاحية: المهن، الحرف اليدوية، كركوك، التاريخ.

Professions And Handicrafts In Kirkuk(1958 – 1975)

Asaad Salih Abdullah

Department of History, College of Arts, Salahaddin
University- Erbil, Iraq
asaad.abdullah@su.edu.krd

Dilshad Mahmoud Abdulrahman

Department of History, College of Arts, Salahaddin
University- Erbil, Iraq
dilshad.m.a@su.edu.krd

Abstract

The professions and handicrafts in Kirkuk have a long history. Alongside other economic sectors, professions and handicrafts played an important role in Kirkuk's economy, providing essential products to the population at low prices, while also serving as a source of livelihood for many other residents. The main problem in the research was the lack of dedicated archives on this subject, in addition to the loss of a large number of professions and the death of many professionals, along with the non-responsiveness of their families and relatives when it came to inquiring about them.

The study aims to focus on the economic history of Kirkuk, highlighting the professions and handicrafts and showcasing the factors influencing them during the years (1958-1975). The study relied on a narrative methodology, and when necessary, the analytical method was used. A number of scientific and specialized sources were employed in the study, in addition to conducting many interviews with craftsmen. The study concluded that the geographical location of the region and the presence of the Iraq Petroleum Company (IPC) are among the main reasons for the development and sustainability of certain crafts in Kirkuk.

Keywords: Professions, Handicrafts, Kirkuk, History.